

Izvori Petrićeve *Panaugije*

DAVOR BALIĆ

Odsjek za filozofiju, Filozofski fakultet
Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku,
Lorenza Jägera 9, HR-31000 Osijek
davor.balic@kc.t-com.hr

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno/Received: 09. 10. 2009.
Prihvaćeno/Accepted: 22. 10. 2009.

U Panaugiji, prvom od četiriju dijelova Nove sveopće filozofije (Nova de universis philosophia), Cresanin Frane Petrić (Franciscus Patricius, 1529-1597) pozvao se na 92 različita izvora. U svom nauku o svjetlu i svjetlosti Petrić se najviše oslonio na proročanstva Zoroastra te mudrost, govor i predaje Kaldejaca, pri čemu je naročito pohvalio Zoroastrova promišljanja o ognjenom svijetu (de empyreo mundo). Nasuprot tome, Aristotelov nauk o svjetlu i svjetlosti, ali i njegovu cjelokupnu filozofiju, Petrić je neprestano i žestoko kritizirao, a suglasan je bio tek s Aristotelovim naukom o naravi zvijezdā, neba i etera.

Panaugija je izvor i dragocjenih podataka o Petrićevoj biografiji i bibliografiji. Petrić je zapisao podatke o svojoj dobi u vrijeme pisanja Panaugije, o svojim putovanjima u Dalmaciju, Grčku, Aziju, Italiju, Francusku i Španjolsku, kao i o boravku na otoku Cipru. Od podataka bibliografske naravi, Petrić ističe samo jedno svoje djelo Philosophiae de rerum natura libri II. priores (iz 1587. godine), a donosi i bibliografske podatke o nekim djelima Aristotela, Augustina, Euzebija Cezarejskog, Hermesa Trismegista, Platona, Platonova učenika (Platonis auditor) i Prokla.

Imena pisaca na koje se pozvao u Panaugiji Petrić je uglavnom uvrstio u abecedni popis "Autorum qui hoc Novæ philosophiæ opere citantur catalogus". Ipak, u svoj "Popis pisaca" nije uvrstio sedamnaest izvora Panaugije, a koje izvore, uz trojicu pisaca, čine filozofske i religijske tradicije, istraživači u znanstvenim i humanističkim disciplinama, narodi ili zanimanja.

Ključne riječi: Frane Petrić, Nova sveopća filozofija, Panaugia, Zoroaster, Kaldejci, Aristotel.

1. Pristup izvorima Petrićeve *Panaugije*

Od filozofā koji su stvarali tijekom dvjestogodišnjeg razdoblja hrvatske renesansne filozofije (od Stojkovićeve govora iz 1424. godine do smrti Marka Antuna de Dominisa 1624. godine),¹ jedan od najistaknutijih ne samo hrvatskih nego i europskih filozofa tog razdoblja zacijelo je Cresanin Frane Petrić (*Franciscus Patricius*, 1529-1597). Kojim se izvorima pri formiranju svoga nauka Petrić poslužio? Je li favorizirao neku od filozofskih tradicija i koju? Je li u vlastiti nauk izravno

preuzeo stajališta nekog svog omiljenog izvora? Može li se nauk znamenitog creskog renesansnog filozofa podvesti pod pripadnost određenoj struji mišljenja? Preduvjet za točne odgovore na ova pitanja, koja su u izravnoj vezi s razumijevanjem i tumačenjem Petrićeva nauka, dobit ćemo tek nakon istraživanja u kojem ćemo ustanoviti izvore njegove filozofije.

Vjerodostojne podatke o izvorima Petrićeve filozofije može nam ponuditi sinteza njegova filozofskog nauka koju je pod naslovom *Nova de universis philosophia (Nova sveopća filozofija)* objavio 1591. godine.² Petrićeva *summa*, u ko-

¹ Ivica Martinović, "Književni žanrovi hrvatskih filozofa od Stojkovića do Boškovića", u: Fedora Ferluga Petronio (a cura di), *Introduzione allo studio della lingua, letteratura e cultura croata / Uvod u studij hrvatskoga jezika, književnosti i kulture / Uvod v študij hrvaškega jezika, literature in kulture* (Udine: Forum, 1999), pp. 107-116, na p. 107 i 111. Vidi i: Ivica Martinović, "Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća", u: Pavo Barišić (ur.), *Otvorena pitanja povijesti hrvatske filozofije* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2000), pp. 69-151, na pp. 131-132.

² U ovom radu koristit ću se izdanjem: Franciscus Patricius, *Nova de universis philosophia / Frane Petrić, Nova sveopća filozofija*, dvojezično izdanje. Priredio i pogovor napisao Vladimir Filipović. Prijevod s latinskog Tomislav Ladan / *Panaugia, Panarchia, Pampsychia, Pancosmia* XII, XIII, XIV, XXIII-XXXII / i Serafin Hrkač / *Pancosmia*, I-XI, XV-XXII / (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979). Knjige *Panaugije*, I-X, nalaze se na ff. 1-23 prve folijacije.

joj je obradio “metafiziku, naravno bogoslovlje, dušoslovlje i prirodnu filozofiju”,³ podijeljena je na četiri dijela: *Panaugiju* (*Svesvjetlo*), *Panarchiju* (*Svepočelo*), *Pampsychiju* (*Sveduša*) i *Pancosmiju* (*Svesvijet*). U ovom će članku biti obrađeni izvori *Panaugije*, prvog od četiriju dijelova *Nove sveopće filozofije*, u kojem se Petrić bavi svjetlom (*lux*) i svjetlošću (*lumen*), jer, kako bilježi odmah u prvoj knjizi *Panaugije* (“De luce” / “O svjetlu”): “s pomoću svjetla i njegova odvjetka svjetlosti, najodličnijima od osjetilnih stvari, i s prvotnim osjetilom prvo spoznatih, postavljamo prve temelje našoj filozofiji.”⁴

Inače, ukazujući na važnost izvorā Petrićeve misli, članak u kojem se bavim izvorima drugog dijela Petrićeve sinteze, dakle *Panarchije*, objavio sam prije deset godina.⁵ U njemu su kronološkim redom obrađeni najvažniji Petrićevi izvori *Panarchije* (Hermes Trismegist, Zoroaster, predsokratovci, Platon i novoplatonovci, Aristotel i peripatetičari te kršćanski izvori), a pridodana su mu i tri priloga: “Kazalo imenā Petrićeve *Panarchije*”, “Čestota Petrićeva pozivanja na izvore u *Panarchiji*” i “Abecedar pisaca na koje se Petrić pozvao u *Panarchiji*, ali ih nije naveo u ‘Aurum qui hoc *Novae philosophiae* opere citantur catalogus’ za *Nova de universis philosophia*.” Po istoj metodologiji, ovom su članku također pridodana tri priloga:

Prilog 1: “Kazalo izvorā Petrićeve *Panaugije*”;

Prilog 2: “Čestota Petrićeva pozivanja na izvore u *Panaugiji*”;

Prilog 3: “Abecedar pisaca na koje se Petrić pozvao u *Panaugiji*, ali ih nije naveo u ‘Aurum qui hoc *Novæ philosophiæ* opere citantur catalogus’ za *Nova de universis philosophia*”.

Ovaj članak sadržavat će tri cjeline. U prvoj će biti prikazan Petrićev odnos prema trima najbrojnijim izvorima *Panaugije*, u drugoj će biti

istaknuta autobiografska i bibliografska dimenzija *Panaugije*, dok će u trećoj biti upozoreno na one izvore kojima se Petrić poslužio u *Panaugiji*, a koje nije uvrstio u “Aurum qui hoc *Novæ philosophiæ* opere citantur catalogus.”

2. Tri najbrojnija izvora *Panaugije*

U *Panaugiji* se Petrić pozvao na 92 različita izvora. Izrada “Kazala izvorā Petrićeve *Panaugije*” (Prilog 1), a onda, dakako na temelju tog priloga, i izrada priloga koji prikazuje čestotu Petrićeva pozivanja na izvore *Panaugije* (Prilog 2), omogućava nam zaključiti da najbrojniji izvor *Panaugije* uvjerljivo čine Petrićevi zapisi o Zoroastru i Kaldejcima. Petrić Zoroastra spominje 39, a Kaldejce 32 puta (Prilog 2). U kolikoj su mjeri Petrićeva pozivanja na Zoroastra nadmoćna nad svim ostalim izvorima *Panaugije* zacijelo će najbolje potvrditi usporedba s brojem Petrićevih zapisa o Aristotelu, koji poslije Zoroastra i Kaldejaca čini sljedeći najbrojniji izvor *Panaugije*. Aristotela je Petrić u *Panaugiji* spomenuo 21 put (Prilog 2). Ovome dodajem i podatak, koji također proizlazi iz uvida u Prilog 2, da Petrić čak 19 puta svoje stavove bilježi i o nauku peripatetičke škole (*Peripatus*). S obzirom na čestotu, od ostalih izvora *Panaugije*, što je i dokumentirano u Prilogu 2, Zoroastra, Kaldejce i Aristotela slijede Platonov učenik (20 spomena), Platon (16 spomena), apostol Ivan (14 spomena), Filon (14 spomena) te Proklo (14 spomena), dok se iznenađenjem može smatrati činjenica da Petrić o Egipćaninu Hermesu Trismegistu u *Panaugiji* govori tek dvanaest puta.

U ovoj cjelini nastojat ću odgovoriti na sljedeće pitanje: Kakav je Petrićev odnos prema najčešćim izvorima *Panaugije*: Zoroastru, Kaldejcima i Aristotelu? Odgovor na ovo pitanje ponudit ću zahvaljujući sastavljanju Priloga 1, odnosno zahvaljujući onim Petrićevim iskazima koji su o Zoroastru, Kaldejcima i Aristotelu uvršteni u Prilog 1, te čine njegov sastavni dio.

2.1. Zoroaster i Kaldejci

Bez obzira govorimo li o prvom izdanju koje je 1591. godine objavljeno u Ferrari ili o pseudo-

3 Martinović, “Žanrovi hrvatske filozofske baštine od 15. do 18. stoljeća”, p. 105.

4 Patricius, *Panaugia* I., f. Iva: “A luce ergo, eiusque prole lumine, rerum sensibilibium præstantia omni primis, primarioque sensui, primo cognitio, Philosophiæ nostræ, prima iaciamus fundamenta.”

5 Davor Balić, “Izvori Petrićeve *Panarchije*”, *Filozofska istraživanja* 19/1-2 (1999), pp. 43-88.

izdanju⁶ koje je objavljeno 1593. godine u Veneciji, *Nova de universis philosophia* sadržava i šest dodatka (*adiecta*) koji “ne uključuju samo prijevode, nego i izvorne Petrićeve članke.”⁷ Prvi dodatak, koji na naslovnici Petrićeve sinteze nosi naslov *Zoroastris oracula CCCXX ex Platonis collecta*, odnosi se na dvojezičan tekst koji se sastoji od grčkog pretiska i Petrićeva latinskog prijevoda *Zoroastris oracula*. U posljednjem dijelu tog dodatka, koji sadržava “Petrićev uvodnik ‘Zoroaster’, Pselova izlaganja o naucima Asiraca i Kaldejaca, te Zoroastrova *Oracula* koja je Petrić priredio na temelju platonovskih izvora”,⁸ nalazi se i Petrićeva urednička bilješka u kojoj su platonovski izvori zabilježeni poimence: “Ova smo proročanstva, tu i tamo rasuta, prikupili po knjigama platonovaca: iz Proklove *Teologije*, iz komentara uz *Parmenida*, *Timeja*, *Državu*, *Kratila*; iz Hermijina komentara uz *Fedar*; iz Olimpiodorova komentara uz *Fileb* i *Fedon*; iz Sinezija; iz Simplicijeva komentara uz četvrtu knjigu *Fizike*; napokon iz istoga Damascija i Nicefora Gregora. A proročanstva smo, radi jasnijeg razumijevanja, rasporedili u stanovite razrede.”⁹

U *Panaugiji* se Petrić poziva na nauk (*dogma*), filozofiju (*philosophia*), bogoslovlje (*theologia*), proročanstva (*oracula*), pjesme (*carmina*), mudrost (*sapientia*), predaje (*traditiones*) i mišljenje (*sententia*) Zoroastra te Kaldejaca. Petrić bilježi da je “Kaldejac” (*unus Chaldaeus*) Zoroaster bio “mudar muž” (*vir sapiens*), “začetnik i zvjezdoslovlja i magije, to jest mudrosti” (*et astrologiæ et magiæ hoc est sapientiæ primus repertor*), za kojeg se “govori da je napisao više tisuća knjiga” (*voluminum multa milia scripsisse fertur*) i koji je, kao “Abrahamov suvremenik” (*Abramo contemporaneus*), “od njega [Abrahama] naučio mnogo o Bogu” (*hunc [Zoroastrem] ab illo [Abramo] multa de Deo didicisse*).¹⁰ Štoviše, piše Petrić, zbog nauka zapisanog u svojim proročanstvima, Zoroaster je bio “prvi, bilo začetnik, bilo učitelj cjelokupne ljudske mudrosti” (*primus totius humanæ sapi-*

entice, vel repertor vel doctor).¹¹ Pri izgradnji vlastita nauka o svjetlu i svjetlosti Petrić se poslužio naukom Zoroastra (*ex dogmate Zoroastri*) koji je opjevan u njegovim proročanstvima (*ut oracula cecinerunt*). U *Panaugiji* Petrić bilježi Zoroastrovo isticanje ognja (*alio quoque ignem eundem nominavit*), pa Sunca za koje je, po Petriću, Zoroaster također htio da je oganj (*Solem quoque ignem esse voluit, dum canit*), onda Boga oca kojeg je Zoroaster nazvao prvim ognjem (*iterum vocavit patrem ignem primum*), očeve svjetloće (*patris splendor*) i očinskog ognja kojeg Zoroaster, “kad pjeva, naziva svjetlom i svjetlošću” (*hunc ignem paternum alibi vocavit lucem et lumen, cum canit*). Preuzimanje onih dijelova Zoroastrovih proročanstava u kojima pronalazi segmente za svoj nauk o svjetlu i svjetlosti Petrić opravdava i rečenicom da su riječi “iz proročanstava Zoroastra i Kaldejaca o ognjenom svijetu nepoznate nebrojenima od onih koji filozofiraju” (*ex oraculis Zoroastri ac Chaldæorum, de empyreo mundo, innumeris philosophantium incognita*). Podaci o točnim pozicijama ovih Petrićevih iskaza kojima je u *Panaugiji* dokazao svoje poznavanje i razumijevanje Zoroastrova nauka zabilježeni su u “Kazalu izvora Petrićeve *Panaugije*” (Prilog 1).

“Bogoslovlje i proročanstva Asiraca i Kaldejaca”, slaže se Petrić s Proklom, “od Boga su objavljeni” (*Assyriorum et Chaldæorum Theologiam et oracula, quæ sæpe citat [Proclus], asserere a Deo fuisse traditam*),¹² pa su Kaldejci, kao i Egipćani te Grci i Židovi, “govorili od Boga nadahnuti” (*Illi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi] vero Deo afflati sunt locuti*).¹³ Govor, nauk i mudrost Kaldejaca, tvrdi Petrić u *Panaugiji*, imali su dalekosežne posljedice. Naime, “sveti govor u Kaldejaca” (*sacer sermo apud Chaldæos*)¹⁴ i “nauk mudrih Kaldejaca” (*dogma Chaldæorum sapientum*),¹⁵ zahvaljujući Zabraku, “primio je” grčki filozof Pitagora (*eorum dogmata [Chaldæorum] ab eo [Zabraco] hausit [Pythagoras]*).¹⁶ Svoj stav da su kaldejski nauci (*Chaldæorum dogmata*), predaje (*illorum traditiones*) i mišljenja (*eorum*

6 Ivica Martinović, “Uz Petrićev *Index Pancosmiae*”, *Filozofska istraživanja* 19/1-2 (1999), pp. 139-191, na p. 140.

7 Martinović, “Uz Petrićev *Index Pancosmiae*”, p. 141.

8 Martinović, “Uz Petrićev *Index Pancosmiae*”, p. 142.

9 Martinović, “Uz Petrićev *Index Pancosmiae*”, p. 145.

10 Patricius, *Panaugia* X., f. 22rb.

11 Patricius, *Panaugia* VIII., f. 19rb.

12 Patricius, *Panaugia* X., ff. 22rb-22va.

13 Patricius, *Panaugia* X., f. 22ra.

14 Patricius, *Panaugia* X., f. 22va.

15 Patricius, *Panaugia* VII., f. 17rb.

16 Patricius, *Panaugia* X., ff. 22va-22vb.

sententiae) od Boga predani (*pro traditis a Deo*), Petrić smatra da je potkrijepio rečenicom u kojoj tvrdi da su tako držali “svi najveći muževi i filozofi” (*habita sunt a viris ac philosophis, omnium maximis*).¹⁷ Kao “najveće muževe i filozofe” pritom je imenovao Pitagoru, Platona te platonovce Plotina, Porfirija, Jambliha i Prokla.¹⁸

Da će Petrić prigrliti Zoroastra i Kaldejce, pa onda i njihov nauk o svjetlu i svjetlosti, bilo je jasno već od prve rečenice papi Grguru XIV. kojem je posvetio *Novu sveopću filozofiju*: “Ovom knjigom prinosimo Tebi, o najblaženiji oče Grgure, pet filozofija, što su sve pobožne i sve u skladu s vjerom katoličkom: našu vlastitu što je nedavno zasnovana, kaldejsku Zoroastrovu, egipatsku Hermesa Trismegista, zatim mističku egipatsku, te samu Platonovu.”¹⁹

2.2. Aristotel

Aristotelova filozofija, kako Petrić piše u posveti papi Grguru XIV., “oduzima Bogu i svemoć i providnost” (*Deo et omnipotentiam et providentiam auferre*), ali i sadržava dijelove “koji su uveliko neprijateljski i Bogu i njegovoj Crkvi” (*quæ magis et Deo et Ecclesiæ suæ sunt hostes*).²⁰ Zbog toga što je smatrao da je Aristotelova filozofija “bezbožna” (*impia*), Petrić je “pomislio da se može otkriti drugačija i istinitija filozofija od peripatetičke” (*aliam quam Peripateticam, veritorem in rebus reperiri posse philosophiam suspicatus sum*), koja će se, predlaže Cresanin pri kraju svoje posvete, po nalogu pape Grgura XIV. predavati “po svim gimnazijama i svim samostanskim školama” (*per omnia gymnasia et per omnes Cœnobiorum scholas*).²¹ Dakle, a što je jasno već iz prve rečenice posvete papi Grguru XIV.,²²

Petrić je ondašnju službenu Aristotelovu i peripatetičku filozofiju namjeravao svrgnuti i zamijeniti tako da utemelji “svoju ‘pia philosophia’, koju uz ostale četiri pobožne filozofije, onu Hermesovu, Zoroastrovu, mističku egipatsku te Platonovu, preporučuje za nastavu u školama umjesto ‘one bezbožne filozofije’, tj. Aristotelove, zahvaljujući čijoj se dominaciji u školama uvriježilo uvjerenje o nužnoj podvojenosti katoličke vjere i filozofije.”²³

U knjigama *Panaugije* Petrićev odnos prema Aristotelu počiva na žestokoj kritici, ali i omalovažavanju Aristotelova nauka o svjetlu i svjetlosti. Utemeljenost ove tvrdnje potkrijepit će već i analiza sadržaja natuknice “Aristoteles” u Prilogu 1. U *Panaugiji* Petrić, primjerice, bilježi da je Aristotel, kad je naučavao da toplina i svjetlost nastaju od trenja zrâka zbog gibanja zvijezda, o nastajanju topline i svjetlosti rekao “doista lažnu i glupu stvar”.²⁴ Očekivano, filozofiju Kaldejaca, Hermesa i Mojsija o svjetlu i svjetlosti, a koja je, po Petriću, od Boga objavljena, nužno je pretpostaviti “onoj lažnoj i glupoj Aristotelovoj.”²⁵ Usprkos tome, “Aristotelova ludorija o svjetlosti”, zdvaja Cresanin, i dalje se “bezbožno pretpostavlja naucima presvete Crkve” (*Sacrosanctæ Ecclesiæ dogmatibus, quibus impie Aristotelica fatuitas de lumine praeferatur*).²⁶ Već i zato jer “nas nije podučio ni što je svjetlost ni što je prozirnina” (*non ergo nos docuit, aut quid lumen esset aut quid sit diaphanum*),²⁷ Petrić tvrdi da je “otac i učitelj peripatetičke škole” (*Peripati pater et magister*) iznio “toliko laži i toliko gluposti” (*tot falsitates totque fatuitates*)²⁸ da ga se, kao oca svih pogrešaka u filozofiji, najbolje kloniti.²⁹

Svoje poznavanje Aristotelove filozofije o kojoj je objavio dva zasebna djela (*Discussiones*

17 Patricius, *Panaugia* X., f. 22vb.

18 Patricius, *Panaugia* X., f. 22va.

19 Franciscus Patricius, “Sanctissimo Domino Nostro Gregorio XIII. Pontifice Maximo futurisque Romanis Pontificibus Maximis”, u: Patricius, *Nova de universis philosophia* / Petrić, *Nova sveopća filozofija*, ff. a2r-a3v, na f. a2r: “Quinque hoc volumine, pias omnes, omnes Catholicæ fidei consonas, Gregori pater beatissime tibi afferimus philosophias. Nostram recens conditam, *Chaldaicam Zoroastri, Hermetis Trismegisti Aegyptiam, Aegyptiam aliam Mysticam et aliam Platonis propriam*.” Istanje kosim pismom moje.

20 Patricius, “Sanctissimo Domino Nostro Gregorio XIII. Pontifice Maximo futurisque Romanis Pontificibus Maximis”, ff. a2v-a3r.

21 Patricius, “Sanctissimo Domino Nostro Gregorio XIII. Pontifice Maximo futurisque Romanis Pontificibus Maximis”, ff. a2v-a3r.

22 Vidi bilješku 19.

23 Erna Banić-Pajnić, “Jedan pokušaj utemeljenja ‘piae philosophiae’”, u: Damir Barbarić (ur.), *Filozofija i teologija: zbornik radova* (Zagreb: Školska knjiga - Matica hrvatska, 1993), pp. 99-112, na p. 103. Isti tekst ponovo je objavljen i u: Erna Banić-Pajnić, “Jedan pokušaj utemeljenja ‘piae philosophiae’”, u: Erna Banić-Pajnić, *Petrićev put: od kritike Aristotela do pobožne filozofije* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2001), pp. 155-170, na pp. 159-160.

24 Patricius, *Panaugia* X., f. 22ra: “Dixit iste calorem et lumen fieri at[t]ricto aere ab astrorum latone. Rem sane falsam, ac fatuam.”

25 Patricius, *Panaugia* X., f. 22vb: “Horumque [Chaldæorum, Hermetis, Mosis] a Deo revelatam de luce et lumine philosophiam, *falsæ illi ac fatuæ Aristotelicæ non anteponat?*” Istanje kosim pismom moje.

26 Patricius, *Panaugia* X., f. 23rb.

27 Patricius, *Panaugia* II., f. 3vb.

28 Patricius, *Panaugia* X., f. 22ra.

29 Patricius, *Panaugia* II., f. 4ra: “Sed hunc in philosophia errorum omnium patrem, ommittamus.”

*peripateticae*³⁰ i *Apologia contra calumnias Theodori Angelutii*³¹), Petrić je posvjedočio i u ostalim dijelovima *Nove sveopće filozofije*. Podsjećam da je upravo Aristotel najčešće spominjani autor u *Panarchiji*.³² Petrićev je odnos prema Aristotelu u *Panarchiji* još bezobzirniji i oštrij nego u *Panaugiji*. U *Panarchiji* je o Aristotelu zapisao i iskaze u kojima smatra da je Aristotel, primjerice, “glup” (*stultus Aristoteles*) i “bezuman” (*vecors Aristoteles*) filozof, pri čemu je njegovu filozofiju nazvao “mucavom” (*balba philosophia*), a nauk o Bogu “bezbožnim, smušenim i mucavim” (*impia et confusa et balba de Deo doctrina*). Budući da je Aristotelov nauk držao “najlažnijim” (*falsissima Aristotelis doctrina*), u *Panarchiji* je i bilo očekivano da će Petrić o Aristotelovu ugledu misliti sljedeće: “ugled jednoga smrdećega Aristotela” (*unius Aristotelis putrescentis autoritas*).³³

Aristoteles (Aristotel)

Aristotelis traditio (Aristotelova predaja) 19.4.

Dixit iste calorem et lumen fieri at[t]rito aere ab astrorum latone. Rem sane falsam, ac fatuam. (A on je rekao da toplina i svjetlost nastaju od trenja zraka zbog gibanja zvijezda. Doista lažnu i glupu stvar.) 22.1.

Esse autem aetherem et cœlum ignem, Anaxagoram putasse affirmat [Aristoteles] alibi. (Drugdje tvrdi [Aristotel] da je Anaksagora mislio da su eter i nebo oganj.) → Anaxagoras 16.3.

et Sacrosanctæ Ecclesiæ dogmatibus, quibus impie Aristotelica fatuitas de lumine praeferatur, (i naucima presvete Crkve, kojima se bezbožno pretpostavlja Aristotelova ludorija o svjetlosti,) → Ecclesia 23.2.

Horumque [Chaldæorum, Hermetis, Mosis] a Deo revelatam de luce et lumine philosophiam, falsæ illi ac fatuæ Aristotelicæ non anteponat? (I kako neće pretpostaviti njihovu [Kaldejaca, Hermesa i Mojsija], od Boga objavljenu filozofiju o svjetlu i svjetlosti onoj lažnoj i glupoj Aristotelovoj?) → Chaldæi, Hermes Trismegistus, Moses, Philosophia 22.4.

Idque non, ut ipse putat, absurda ratione, sed eadem qua ipse e quinta essentia quadam, astra esse ait, (I to ne po razlogu, kako on sâm smatra, apsurdnim nego po tome, kako on sâm kaže, što su zvijezde od neke pete biti,) 16.2.

Iipse quidem propositionis huius suae nullam attulit aut affere potuit probationem, qua cognosceremus, aerem ab astris aeri [atteri], et lumen ob id produci. (On taj svoj stavak nije potkrijepio, a nije ni mogao potkrijepiti nikakvim dokazom, na temelju kojeg bismo priznali da zvijezde taru zrak te da zbog toga nastaje svjetlost.) 22.1.

30 Franciscus Patricius, *Discussionum peripateticarum tomi IV.* (Basileae: Ad Perneam Lecythum, 1581).

31 Franciscus Patricius, *Apologia contra calumnias Theodori Angelutii eiusque novae sententiae quod Metaphysica eadem sint, quae Physica.* Eversio (Ferrariae: Apud Dominicum Mamarellum, 1584).

32 Davor Balić, “Prilog 2: Čestota Petrićeva pozivanja na izvore u *Panarchiji*”, u: Balić, “Izvori Petrićeve *Panarchije*”, pp. 81-83, na p. 81.

33 Davor Balić, “Prilog 1: Kazalo imenâ Petrićeve *Panarchije*”, u: Balić, “Izvori Petrićeve *Panarchije*”, pp. 71-80, na pp. 71-72.

Ipak, u jednom slučaju Petrić je u *Panaugiji* prihvatio Aristotelov nauk o naravi zvijezda, neba i etera. Nakon što je ustvrdio da su “oni mudriji od starih Grka i vjerovali i propovijedali da su ognjevi ne samo zvijezde, nego i cijelo nebo i cjelokupni eter, jer svijetle”, Petrić bilježi da je isti stav potvrdio i “učitelj peripatetičke škole” (*Peripati magister*), pri čemu se pozvao na drugu knjigu Aristotelova spisa *De caelo (O nebu)*.³⁴

Petrićevi iskazi o Aristotelu, kao i iskazi koje je zabilježio o svim ostalim izvorima *Panaugije*, mogli su u Prilogu 1 uz ovaj članak biti zabilježeni još detaljnije. No, realno je da takav prilog, prije svega zbog svoje opširnosti, kao nosivi dio rada bude objavljen u primjerenijoj publikaciji nego li je to časopis. U razvedenijem obliku natuknica o Aristotelu izgleda ovako:

Nemo ne aliorum hominum philosophari scivit, ipse [Aristoteles] solus scivit omnia? (*I zar nitko od drugih ljudi nije znao filozofirati, zar je on [Aristotel] jedini znao sve?*) → Philosophari **22.1.**

Non ergo nos docuit, aut quid lumen esset aut quid sit diaphanum. (*Nije nas, dakle, podučio ni što je svjetlost ni što je prozirnina.*) **3.4.**

Peripati magister docuit lumen esse energiam et entelechiam diaphani. (*Učitelj peripatetičke škole naučavao je da je svjetlost energija i entelehija prozirnine.*) → Peripatus **3.4.**

Pronunciarunt hi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi], pronunciavit ille [Aristoteles], neutri asserta sua demonstrationibus probarunt. (*Što su ovi [Egipćani, Kaldejci, Greci, Židovi] bili izjavili, izjavio je i on [Aristotel], nijedni svoje tvrdnje nisu potkrijepili dokazima.*) → Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi **22.1.**

quis virum viro conferendo et singulos hosce [Chaldæos, Hermetem, Mosen] et simul omnes [Chaldæos, Hermetem, Mosen], uni Aristoteli non præferat? (*tko ne bi, usporedivši muža s mužem, pretpostavio jednom Aristotelu i pojedine od tih [Kaldejce, Hermesa, Mojsija] i sve zajedno [Kaldejce, Hermesa, Mojsija]?*) → Chaldæi, Hermes Trismegistus, Moses **22.4.**

Quod Peripati magister, non semel est attestatus [Lib. 2. de Cælo.]. (*Isto je, ne jednom, potvrdio učitelj peripatetičke škole [O nebu, knjiga 2.].*) → Peripatus **16.2.**

quod Peripati pater dixit. (*kao što je rekao otac peripatetičke škole.*) → Peripatus **6.1.**

quod Peripati pater scripsit, (*kao što je napisao otac peripatetičke škole.*) → Peripatus **4.1.**

Sed huic [Aristoteli] Plutarchus addit alios: Thaleta, Anaximenem, Empedoclem. (*Plutarh ovome [Aristotelu] dodaje još i druge: Talesa, Anaksimena, Empedokla.*) → Anaximenes, Empedocles, Plutarchus, Thales **16.3.**

Sed hunc in philosophia errorum omnium patrem ommittamus. (*Nego se mi sad okanimo oca svih pogrešaka u filozofiji.*) → Philosophia **4.1.**

Summe Deus Opt.[imus] Max.[imus] soli ne omnium hominum Aristoteli, mentem es largitus? (*Zar je najbolji i najveći Bog, od svih ljudi najviše umom obdario jedino Aristotela?*) **22.1.**

Tam paucis verbis, tam magni Philosophi [Aristotelis], tot falsitates totque fatuitates? (*U tako malo riječi toliko laži i toliko gluposti u tako velika filozofa [Aristotela]?*) → Philosophi **22.1.**

vetustissimos illos rerum contemplatores, Aristoteli nondum addictos, ignem, lucem, astra pro eadem re accepisse. (*oni najstariji proučavatelji stvarî, koji još nisu bili Aristotelovi pristaše, smatrali su oganj, svjetlo i zvijezde istom stvarî.*) → Veteres **16.4.**

vir [Aristoteles] a suis [de Peripato] tam adoratus, (*muž [Aristotel] toliko obožavan od svojih [iz peripatetičke škole].*) → Peripatus **4.1.**

3. Autobiografska i bibliografska dimenzija *Panaugije*

Natuknicu “Patricius, Franciscus” uvrstio sam u “Kazalo izvorā Petrićeve *Panaugije*” zato jer je Petrić više puta zabilježio podatke iz svoje biografije i bibliografije. Primjerice, u prvoj rečenici svog nauka o svjetlu i svjetlosti zapisao je sljedeće: “Frane Petrić, nastojeći utemeljiti novu, istinsku, cjelovitu filozofiju o sveopćem, usuđuje se izreći

sljedeće kao najjistinitije.”³⁵ Već u rečenici koja slijedi, Petrić je iznio i popis dokaznih postupaka kojima će potkrijepiti svoju “novu, istinsku i cjelo-

³⁵ Patricius, *Panaugia* I., f. Ira: “Franciscus Patricius novam, veram, integram, de universis conditurus philosophiam, sequentia, uti verissima, pronunciare est ausus.”

vitu” filozofiju: božanska proroštva, geometrijske nužnosti, filozofski dokazi i najjasniji pokusi.³⁶

Knjige *Panaugije* izvor su i nekoliko dragocjenih podataka o Petrićevoj biografiji. Osim u djelu *Discussiones peripateticæ (Rasprave o peripatetičkoj filozofiji)* iz 1581. godine, u kojem uz Petrićev portret piše da je 1580. godine imao 51 godinu,³⁷ podatak o svojoj dobi Petrić je istaknuo još i u *Panaugiji*. U njoj, odmah u zaglavlju prve knjige (“De luce” / “O svjetlu”), Petrić bilježi podatak da je taj dio *Nove sveopće filozofije* napisao “godine Spasenja 1588., a u godini svojoj 58-oj.”³⁸ Uz pomoć dviju rečenica koje je zapisao u trećoj knjizi (“De radiis” / “O zrakama”), iz *Panaugije* također doznajemo i podatke o nekim od Petrićevih putovanja i boravaka u drugim zemljama. U prvoj rečenici ističe da je putovao u Dalmaciju, Grčku, Aziju, Italiju, Francusku i Španjolsku,³⁹ dok se u drugoj, kada govori o razlozima zbog kojih je oblake svrstao u tamna tijela, poziva na promatranja koja je “dvaput” (*bis*) poduzeo tijekom svog boravka na otoku Cipru, pri čemu bilježi nazive brda na kojima je ta promatranja vršio, kao i nazive mjesta pored kojih se spomenuta brda nalaze: “na najvišem brdu Cipra, koje otočani zovu Trogodon, i u Tarragoni, na brdu koje se zove Serrat.”⁴⁰

Osim autobiografskih, Petrić u *Panaugiji* donosi i nekoliko bibliografskih podataka. U osmoj knjizi (“De luce et lumine supercoelesti” / “O nadnebeskom svjetlu i svjetlosti”) tako je zabilježio i podatak o jednom svom ranijem djelu. Smatrajući da je čitateljima (*lectores*) u dovoljnoj mjeri dokazao “da svjetlost od Sunca, od zvijezda, od samog

neba, izvan ovog svijeta koji se smatra konačnim, napreduje i pruža se u beskonačnost”, Petrić podsjeća da je isti zaključak iznio i “u knjizi *O fizičkom prostoru*” (*in libello de spacio physico*).⁴¹ Naravno, radi se o djelu koje je 1587. godine otišnuto u Ferrari,⁴² a kojim Petrić, pišući o fizičkom i matematičkom prostoru, nastavlja “niz spisa koji tvore Petrićevo prirodnofilozofsko djelo.”⁴³

Osim bibliografskog podatka o jednom svom spisu, Petrić je u *Panaugiji* donio i osam bibliografskih podataka o djelima sedmorice autora: Aristotela, Augustina, Euzebija Cezarejskog, Hermesa Trismegista, Platona, Platonova učenika i Prokla. Premda su, napose iz perspektive današnje bibliografske metodologije, njegovi podaci o svakom od navedenih djela nepotpuni, pri čemu u dva slučaja (Euzebije Cezarejski i Platonov učenik) nije zabilježio ni podatak o naslovu djela nego tek informaciju o rednom broju knjige i poglavlja kojima se poslužio, Petrićevi bibliografski podaci izravno nam otkrivaju dio izvora njegove *Panaugije*:

1. “Lib. 2. de Cælo” → [Aristotel] *O nebu*, knjiga 2.;
2. “De Civi.[tate] Dei. li. 21. cap. 8.” → [Augustin] *O državi Božjoj*, knjiga 21., poglavlje 8.;
3. “Lib. 4. cap. 3.” → [Eusebius Caesariensis, *De evangelica praeparatione a Georgio Trapezuntio*] Knjiga 4., poglavlje 3. [cor. 5.];
4. “Namque in Poëmandro [Hermes Trismegistus], ait.” → Naime, u *Poimandru* [Hermes Trismegistus] kaže.;
5. “Lib. 10. de Praep.” → [Platon] *De Praep.*, knjiga 10. [sic!];⁴⁴
6. “Tim.[aeus]” → [Platon] *Timej*;

36 Patricius, *Panaugia* I., f. 1ra: “Pronunciata, ordine persecutus, divinis oraculis, geometricis necessitatibus, philosophicis rationibus clarissimisque experimentis comprobavit [Patricius].”

37 Ivica Martinović (ur.), “Frane Petrić - O 400. obljetnici smrti hrvatskoga renesansnog filozofa”, *Dubrovnik* 8/1-3 (1997), pp. 11-630. U časopisu *Dubrovnik* na p. 11. nalazi se Petrićev portret, a na p. 12. pripadna legenda: “Frane Petrić u vrijeme dovršetka knjige o Aristotelovoj filozofiji. Portret, prema dataciji na ovalnoj vrpici, nastao ‘u dobi od 51 godine, godine Spasenja 1580.’, objavljen na poledini naslovne stranice. Franciscus Patricius, *Discussionum peripateticarum tomi IV (Četiri sveska raspravā o peripatetičkoj filozofiji)*, Basel, 1581), f. 1v, vel. prikaza 162 x 152 mm.”

38 Vidi zaglavlak “Francisci Patricii Panaugiae liber primus. De luce. Salutis Anno MDLXXXVIII. aetatis suae LVIII.”, u: Patricius, *Panaugia* I., f. 1r.

39 Patricius, *Panaugia* III., f. 6rb: “Veluti nos, qui et Dalmatiae et Graeciae et Asiae et Italiae et Galliae et Hispaniae aliquando accessimus et ab eis abscessimus: neque tamen de substantia, in accidens sumus conversi.”

40 Patricius, *Panaugia* III., f. 7va: “Quod bis nobis contigit videre, in Cypro monte altissimo quem incolae Trogodon appellant et in Tarraconensi, in monte, quem vocant Serratum.”

41 Patricius, *Panaugia* VIII., f. 19rb.

42 Franciscus Patricius, *Philosophiae de rerum natura libri II. priores. Alter de spacio physico, alter de spacio mathematico* (Ferrariae: Excudebat Victor Balminus Typographus Ducalis, 1587).

43 Popis svih spisa “koji tvore Petrićevo prirodnofilozofsko djelo” vidi u: Ivica Martinović, “Petrićeva prosudba Aristotelove prirodne filozofije”, *Obnovljeni život* 52/1 (1997), pp. 3-20, na pp. 3-4.

44 Patricius, *Panaugia* IV., f. 11rb: “Quam rem Plato clarissime est testatus, quando in hanc sententiam scripsit [Lib. 10. de Praep.]: ‘Per universum caelum ac terram extensum lumen, veluti columnam, iridi similem sed puriorem. Quod lumen caeli, est ligamentum et universae circulationis. Cuius ligamenti extrema usque ad terram sunt extensa.’” Iako Petrić zapisuje da je Platon autor spisa čiji naslov u *Panaugiji* navodi u skraćenom obliku kao *De praep.*, prema današnjim spoznajama djelo pod takvim ili barem sličnim naslovom ne potječe iz Platonova pera. Čini se da je Petrić Platonove stavove o protezanju svjetlosti preuzeo iz djela nekog drugog autora.

7. “[Platonis auditor] Libro ergo 10. cap. 2. ita scribit:” → [Platonov učenik] U 10. knjizi, poglavlje 2., ovako piše;
8. “[Proclus] commentariis suis in Timæum, in hæc verba scripsit:” → [Proklo] u svom komentaru *Timeja* napisao je ove riječi:

Sve pozicije na kojima se u *Panaugiji* nalaze ove Petrićeve uputnice zabilježene su u “Kazalu izvora Petrićeve *Panaugije*” (Prilog 1), i to pod pripadajućom natuknicom imena svakog od ove sedmorice pisaca.

4. Izostavljeni izvori Petrićeve *Panaugije*

Kao što sam već zaključio u članku “Izvori Petrićeve *Panarchije*”, u popis “Aurorum qui hoc *Novæ philosophiæ* opere citantur catalogus”, koji je otisnut na neoznačenom listu iza f. 153v druge folijacije *Nove sveopće filozofije*, Petrić nije uvrstio imena svih pisaca, filozofskih i religijskih tradicija.⁴⁵ Budući da se to ponovilo i u *Panaugiji*, uz ovaj je članak pridodan i prilog “Abecedar pisaca na koje se Petrić pozvao u *Panaugiji*, ali ih nije naveo u ‘Aurorum qui hoc *Novæ philosophiæ* opere citantur catalogus’ za *Nova de universis philosophia*” (Prilog 3).

U Petrićevu “Popisu pisaca” nedostaje sedamnaest izvora na koje je uputio u *Panaugiji*. Razlozi zbog kojih su neki izvori uvršteni u Prilog 3, iako im naizgled tamo nije bilo mjesto, detaljno su objašnjeni u napomeni uz taj prilog. Izvori nespomenuti u Petrićevu “Popisu pisaca” mogu se razvrstati u pet kategorija:

1. Piscii:

Iustinianus Cæsar (*car Justinijan*);
Patricius, Franciscus (*Petrić, Frane*);
Platonis auditor (*Platonov učenik*).

2. Filozofske i religijske tradicije:

Peripatus (*peripatetička škola*);
Platonici (*platonovci*);
Apostoli (*apostoli*);
Christiani (*kršćani*).

3. Istraživači u znanstvenim i humanističkim disciplinama:

Astrologi (*zvjezdoslovci*);
Astronomi (*zvjezdovanci*);
Philosophantes (*oni koji filozofiraju*);
Philosophi (*filozofi*);
Theologi (*bogoslovi*).

4. Narodi:

Ægyptii (*Egipćani*);
Assyrii (*Asirci*);
Græci (*Grci*);
Latini (*Latini*).

5. Zanimanja:

Urinantes, urinatores (*ronioci*).

Zašto je Petrić u svom popisu izostavio spomenute izvore? Kako to da je, primjerice, uvrstio mâge i kabaliste, a izostavio peripatetičku školu ili platonovce? Na pitanje zašto je Petrićev “Popis pisaca” manjkav moguće je tek ponoviti odgovor koji sam već ponudio u članku “Izvori Petrićeve *Panarchije*”: iako u svojoj sintezi prilaže “Aurorum qui hoc *Novæ philosophiæ* opere citantur catalogus”, prema izvorima svoje filozofije Petrić se odnosi površno i nesustavno - u “Popis pisaca” nisu uvršteni najčešći, najizvršniji i za Petrića najvažniji izvori.⁴⁶ Osim za *Panaugiju* i *Panarchiju*, kazala i priloge zato je nužno sastaviti i za preostale dijelove *Nove sveopće filozofije*. Tek tada ćemo imati potpuni uvid u sve izvore najvažnijega Petrićeva djela.

5. Zaključak

Važne podatke o izvorima filozofske misli Cresanina Frane Petrića (*Franciscus Patricius*, 1529-1597), jednog od najistaknutijih hrvatskih i europskih renesansnih filozofa, zasigurno nam donosi sinteza njegova filozofskog nauka, koju je pod naslovom *Nova sveopća filozofija* (*Nova de universis philosophia*) objavio 1591. godine. U ovom članku obrađeni su izvori *Panaugije*, prvog od četiriju dijelova *Nove sveopće filozofije*. U *Panaugiji* je Petrić izgradio vlastiti nauk o svjetlu (*lux*) i svjetlosti (*lumen*).

⁴⁵ Balić, “Izvori Petrićeve *Panarchije*”, p. 68: “Usporedba ‘Popisa pisaca’ [‘Aurorum qui hoc *Novæ philosophiæ* opere citantur catalogus’] s Prilogom 1 [‘Kazalo imena Petrićeve *Panarchije*’] rezultira sljedećim neočekivanim zaključkom: U svoj popis Petrić nije uvrstio 35 izvora koje je koristio u *Panarchiji*.”

⁴⁶ Balić, “Izvori Petrićeve *Panarchije*”, p. 68.

Na temelju “Kazala izvora Petrićeve *Panaugije*” (Prilog 1) doznali smo da se Petrić u *Panaugiji* pozvao na 92 različita izvora. Sastavljanje priloga “Čestota Petrićeva pozivanja na izvore u *Panaugiji*” (Prilog 2), koji se temelji na Prilogu 1, omogućilo nam je zaključak: najbrojniji izvori Petrićeve *Panaugije* su Zoroaster, Kaldejci i Aristotel. Po čestoti Petrićevih izvora *Panaugije*, nakon navedenih slijede Platonov učenik, peripatetička škola, Platon, apostol Ivan, svjetloznanci (*optici*), Filon, Proklo i drugi.

U prvoj cjelini ovoga članka prikazan je Petrićev odnos prema najbrojnijim izvorima *Panaugije*: Zoroastru, Kaldejcima i Aristotelu. Petrić je bio detaljno upućen u nauk Zoroastra i Kaldejaca. Ovu tvrdnju svakako dokazuje činjenica da je *Novoj sveopćoj filozofiji* pridodao grčki pretpisak i vlastiti latinski prijevod *Zoroastris oracula*. Petrić se u *Panaugiji* pozvao na filozofiju, bogoslovlje, mudrost, proročanstva, pjesme, predaje i mišljenje Zoroastra te Kaldejaca. Po Petriću, Zoroaster je bio “mudar muž”, “začetnik i zvjezdoslavlja i magije, to jest mudrosti”, koji je od Abrahama “naučio mnogo o Bogu”, čak štoviše, koji je bio “učitelj cjelokupne ljudske mudrosti.” U svom nauku o svjetlu i svjetlosti Petrić je istaknuo Zoroastrove spomene ognja, Sunca, Boga oca kojeg je Zoroaster nazvao prvim ognjem, očeve svjetloće i očinskog ognja kojeg Zoroaster “naziva svjetlom i svjetlošću.” Stav da su Kaldejci u svojim naucima, govoru, mišljenjima i predajama bili “od Boga nadahnuti” Petrić smatra da je potkrijepio tvrdnjom u kojoj ističe da su tako mislili i “svi najveći muževi i filozofi”, pri čemu imenuje Pitagoru, Platona te platonovce Plotina, Porfirija, Jambliha i Prokla.

Petrićev odnos prema Aristotelu u *Panaugiji* počiva na žestokoj kritici i omalovažavanju Aristotelova nauka o svjetlu i svjetlosti, kao i cjelokupne Aristotelove filozofije. Petrić je smatrao da je Aristotel o nastajanju topline i svjetlosti “rekao doista lažnu i glupu stvar”, kao što je zabilježio i to da filozofiju Kaldejaca, Hermesa i Mojsija o svjetlu i svjetlosti nužno treba pretpostaviti “onoj lažnoj i glupoj Aristotelovoj.” Razočaran što se “Aristotelova ludorija o svjetlosti” i dalje naučava u gimnazijama i samostanskim školama, Petrić nam preporuča da se Aristotela i njegova nauka

najbolje kloniti, jer “nas nije podučio ni što je svjetlost ni što je prozirčina”, kao i zato jer je otac svih pogrešaka u filozofiji.

U drugoj cjelini članka pozornost je posvećena Frani Petriću. Naime, u knjigama *Panaugije* zapisano je nekoliko dragocjenih podataka o Petrićevoj biografiji i bibliografiji. Biografski podaci u *Panaugiji* su sljedeći: u zaglavku prve knjige svog nauka o svjetlu i svjetlosti Petrić bilježi podatak da je *Panaugiju* napisao 1588., u svojoj 58. godini; da je putovao u Dalmaciju, Grčku, Aziju, Italiju, Francusku i Španjolsku; da se promatranjem oblaka bavio tijekom svojih dvaju boravaka na Cipru, pri čemu je istaknuo i nazive obaju brda na kojima je promatranja vršio - na najvišem brdu Cipra koje se zove Trogodon i u Tarragoni, na brdu koje se zove Serrat. Petrićevi bibliografski podaci odnose se na spomen vlastita spisa *Philosophiae de rerum natura libri II. priores* iz 1587. godine, kao i na bilježenje podataka o osam djela koja potječu od Aristotela, Augustina, Euzebija Cezarejskog, Hermesa Trismegista, Platona, Platonova učenika i Prokla.

U trećoj cjelini članka upozorio sam na one izvore *Panaugije* koje je Petrić izostavio u “Popisu pisaca” *Nove sveopće filozofije*. Naime, na neoznačenom listu, iza f. 153v, Petrić je u svojoj sintezi objavio i “Aurum qui hoc *Novæ philosophiæ* opere citantur catalogus.” U njemu su zabilježena imena 171 pisca, filozofskih i religijskih tradicija, naroda te zanimanja. Zbog toga što je u svoj “Popis pisaca” propustio uvrstiti još sedamnaest izvora *Panaugije*, članku je, s ciljem da dopuni Petrićev “Popis pisaca”, pridodan i prilog pod nazivom “Abecedar pisaca na koje se Petrić pozvao u *Panaugiji*, ali ih nije naveo u ‘Aurum qui hoc *Novæ philosophiæ* opere citantur catalogus’ za *Nova de universis philosophia*” (Prilog 3).

Ovako provedeno istraživanje o izvorima Petrićeve *Panaugije* dodatno je potkrijepilo naše spoznaje o Petrićevu odnosu prema trima najčešće spominjanim izvorima prvog dijela *Nove sveopće filozofije*, zatim upozorilo na sve podatke iz Petrićeve biografije i bibliografije koje *Panaugija* sadržava i dopunilo Petrićev “Aurum qui hoc *Novæ philosophiæ* opere citantur catalogus.”

PRILOG 1

Kazalo izvorā Petrićeve *Panaugije*

A

Abramus (*Abraham*, praotac židovskog naroda) **22.2.**

Eadem dicunt [Philo et sacra Biblia], eum [Abramum] exisse de Hur Chaldæorum. (*Također kažu [Filon i sveta Biblija] da on [Abraham] potječe iz Ura Kaldejskog.*) → Biblia, Chaldæi, Philo **22.2.**

Hunc [Zoroastrem] ergo Orpheus designavit potius, quam illum [Abramum]. (*Prije da je Orfej mislio na ovoga [Zoroastra] nego na onoga [Abrahama].*) → Orpheus, Zoroaster **22.2.**

Sed quid vetat, utrumq; [Zoroaster et Abramus] uti viri sapientes inter se solent, conversationem habuisse? & hunc [Zoroastrem] ab illo [Abramo] multa de Deo didicisse? quæ Deus Abramo revelaverat? (*Ali što priječi da su jedan i drugi [Zoroaster i Abraham], kao što je običaj među mudrim muževima, međusobno razgovarali, te da je ovaj [Zoroaster] od njega [Abrahama] naučio mnogo o Bogu što je Bog otkrio Abrahamu?.*) → Zoroaster **22.2.**

Sed quoniam nihil scripsisse videtur Abramus, non potuit eius sapientia ad Græcos pervenire. (*Ali, budući da Abraham, kako se čini, nije ništa napisao, njegova mudrost nije mogla dospjeti Grcima.*) → Græci, Sapientia **22.2.**

Zoroaster vero Chaldæus, & ipse fuit, & Abramo contemporaneus, & Astrologiæ & Magiæ, hoc est sapientiæ primus repertor. (*A Zoroaster je i sâm bio Kaldejac i suvremenik Abrahamov, te uz to začetnik zvjezdoslavlja i magije, to jest mudrosti.*) → Astrologia, Chaldæi, Magia, Sapientia, Zoroaster **22.2.**

Adrastus Cyzicenus (*Adrast iz Cizika*, matematičar i zvjezdooznanač iz 2. stoljeća)

testimoniis Adrasti Cizyceni [cor. Cyziceni], & Dionis Neapolitæ, nobilium mathematicorum, (*po svjedočanstvima Adrasta iz Cizika i Diona Napuljca, vrsnih matematičara.*) → Dion Neapolita **2.1.**

Ægyptii (*Egipćani*)

[Proclus scripsit] “Ægyptii ... Chaldej,” ([Proklo je napisao] “*Egipćani ... Kaldejci,*”) → Chaldæi **22.3.**

eorum [Ægyptiorum, Chaldæorum, Græcorum, Hebræorum] sententia (*njihovo mišljenje [Egipćana, Kaldejaca, Grkâ, Židovâ]*) → Chaldæi, Græci, Hebræi **22.1.**

illi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi] (*oni [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi]*) → Chaldæi, Græci, Hebræi **22.1(2x).**

Platonis auditor, eorum librorum author, qui sub Ægyptiæ sapientiæ titulo, circumferuntur; (*Platonov učenik, pisac onih knjiga poznatih pod imenom egipatske mudrosti;*) → Platonis auditor, Sapientia **20.3.**

Pronunciarunt hi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi], pronunciavit ille [Aristoteles]: (*Što su ovi [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi] bili izjavili, izjavio je i on [Aristotel].*) → Aristoteles, Chaldæi, Græci, Hebræi **22.1.**

Quod autem illi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi], Dei afflatu sint locuti, Græcorum summus ac vetustissimus Orpheus est attestatus dū canit. (*Ono o čemu su oni [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi] govorili od Boga nadahnuti, potvrđuje Orfej, najviši i najstariji od Grkâ kad pjeva.*) → Chaldæi, Græci, Hebræi, Orpheus **22.1.**

Viri hi, quos attulimus, Chaldæorum, Ægyptiorum, Hæbræorum [cor. Hebræorum], Græcorumq; scientissimi, & humanæ totius sapientiæ capita, (*Muževi oni, koje navedosmo, najučeniji od Kaldejaca, Egipćana, Židovâ i Grkâ te glave cjelokupne ljudske mudrosti.*) → Chaldæi, Græci, Hebræi, Sapientia **22.1.**

Anaxagoras (*Anaksagora*, grčki filozof, predsokratovac, jonska škola) **16.3.**

Anaximenes (*Anaksimenes*, grčki filozof, predsokratovac, jonska škola) **16.3.**

Apollo (*Apolon*, grčki bog svjetla, uma i umjetnosti, sin Zeusa i Latone) **23.1-2.**

Lactantius namq; responsum quoddam eius [Apollinis] affert, in hæc verba. (*Laktancije, naime, navodi jedan njegov [Apolonov] odgovor ovim riječima.*) → Lactantius **23.2.**

Apostoli (*apostoli*)

Chorus quoque Apostolorum universus in Symbolo, de Christo cecinit. (*Cjelokupni zbor apostolā pjeva o Kristu u Vjerovanju.*) → Christus, Symbolus **23.2.**

[testimonia] eorum [Apostolorum] qui cum eo [Christo], convixerunt, ([svjedočanstva] *onih* [apostolā] *koji su se s njim* [Kristom] *družili.*) → Christus **23.2.**

Aristoteles (*Aristotel*) **19.4; 22.1.**

affirmat (*tvrdi*) **16.3.**

Aristotelica fatuitas de lumine (*Aristotelova ludorija o svjetlosti*) **23.2.**

Dixit iste. Calorem & lumen fieri at[t]rito aere ab astrorum latione. Rem sane falsam, ac fatuam. (*A on je rekao da toplina i svjetlost nastaju od trenja zraka zbog gibanja zvijezdā. Doista lažnu i glupu stvar.*) **22.1.**

Horumque [Chaldæorum, Hermetis, Mosis] a Deo revelatam de luce & lumine philosophiam, falsæ illi ac fatuæ Aristotelicæ non anteponat? (*I kako neće pretpostaviti njihovu [Kaldejaca, Hermesa i Mojsija], od Boga objavljenju filozofiju o svjetlu i svjetlosti onoj lažnoj i glupoj Aristotelovoj?*) → Chaldæi, Hermes Trismegistus, Moses, Philosophia **22.4.**

Idq; non ut ipse putat, absurda ratione. Sed eadem qua ipse e quinta essentia quadam, astra esse ait, (*I to ne po razlogu, kako on sâm smatra, apsurdnim nego po tome, kako on sâm kaže, što su zvijezde od neke pete biti.*) **16.2.**

Ipse quidem propositionis huius suę nullam attulit, aut affere potuit probationem, (*On taj svoj stavak nije potkrijepio, a nije ni mogao potkrijepiti nikakvim dokazom.*) **22.1.**

Nemo ne aliorum hominū philosophari scivit, ipse [Aristoteles] solus scivit omnia? (*I zar nitko od drugih ljudi nije znao filozofirati, zar je on [Aristotel] jedini znao sve?*) → Philosophari **22.1.**

Nó ergo nos docuit, aut quid lumen esset, aut quid sit diaphanum. (*Nije nas, dakle, podučio ni što je svjetlost ni što je prozirnina.*) **3.4.**

Peripati magister (*učitelj peripatetičke škole*) → Peripatus **3.4.**

Peripati pater (*otac peripatetičke škole*) → Peripatus **4.1; 6.1.**

Pronunciarunt hi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi], pronunciavit ille [Aristoteles]: (*Što su ovi [Egipćani, Kaldejci, Greci, Židovi] bili izjavili, izjavio je i on [Aristotel]:*) → Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi **22.1.**

quis virum viro conferendo, & singulos hosce [Chaldæos, Hermetem, Mosen] & simul omnes [Chaldæos, Hermetem, Mosen], uni Aristoteli non præferat? (*tko ne bi, usporedivši muža s mužem, pretpostavio jednom Aristotelu i pojedine od tih [Kaldejce, Hermesa, Mojsija] i sve zajedno [Kaldejce, Hermesa, Mojsija]?*) → Chaldæi, Hermes Trismegistus, Moses **22.4.**

Quod Peripati magister; non semel est attestatus [Lib. 2. de Cælo.]. (*Isto je, ne jednom, potvrdio učitelj peripatetičke škole [O nebu, knjiga 2.].*) → Peripatus **16.2.**

Sed huic [Aristoteli] Plutarchus addit alios (*Plutarh ovome [Aristotelu] dodaje još i druge*) → Plutarchus **16.3.**

Sed hunc in philosophia errorum omnium patrem, ommittamus. (*Nego se mi sad okanimo oca svih pogrešaka u filozofiji.*) → Philosophia **4.1.**

Tam paucis verbis, tam magni Philosophi [Aristotelis], tot falsitates, totq; fatuitates? (*U tako malo riječi toliko laži i toliko gluposti u tako velika filozofa [Aristotela]?*) → Philosophi **22.1.**

vetustissimos illos, rerum contemplatores, Aristoteli nondum addictos, (*oni najstariji proučavatelji stvari, koji još nisu bili Aristotelovi pristaše,*) → Veteres **16.4.**

vir [Aristoteles] a suis [de Peripato] tam adoratus, (*muž [Aristotel] toliko obožavan od svojih [iz peripatetičke škole],*) → Peripatus **4.1.**

Asia (*Azija*) **6.2.**

Assyrii (*Asirci*)

Assyriorum, & Chaldæorum Theologiam, & oracula, (*bogoslovlje i proročanstva Asiraca i Kaldejaca,*) → Chaldæi, Theologia **22.2.**

commentariis suis in Timæum, in hæc verba scripsit [Proclus]: “Et sane Assyriorum quoq; Theologia eadem tradit, a Deo revelata.” (*u svom komentaru Timeja napisao je [Proklo] ove riječi: “Doista, isto naučava i bogoslovlje Asiraca od Boga objavljeno.”*) → Proclus, Theologia **22.2-3.**

Astrologi (*zvjezdoslavci*) **15.3; 15.4; 16.2; 18.2(2x); 18.3; 18.4.**

asserunt (*tvrde*) **18.3.**

cum Philosophorum multis, & astrologis omnibus, (*s mnogima od filozofā i sa svim zvjezdoslavicima,*) → Philosophi **1.4.**

Eorum enim acutiores quidam, (*Neki oštourniji među njima,*) **18.2.**

Astrologia (*zvjezdoslavlje*)

præter unum Chaldæum [Zoroastrem]. in cuius notitiam pervenit [Orpheus] ex Astrologia. (*osim jednog Kaldejca [Zoroastra], za kojega je doznao [Orfej] iz zvjezdoslavlja.*) → Chaldæi, Orpheus, Zoroaster **22.2.**

Zoroaster vero Chaldeus, & ipse fuit, & Abramo contemporaneus, & Astrologiæ & Magiæ, hoc est sapientiæ primus repertor. (*A Zoroaster je i sâm bio Kaldejac i suvremenik Abrahamov, te uz to začetnik zvjezdoslavlja i magije, to jest mudrosti.*) → Abramus, Chaldæi, Magia, Sapientia, Zoroaster **22.2.**

Astronomi (*zvjezdoznanci*) **3.2; 12.2; 14.4; 16.1; 17.1.**

docent, (*naučavaju,*) **16.1.**

quod omnibus, tum philosophis, tum Astronomis est confessum. (*što već svi, i filozofi i zvjezdoznanci, priznaju.*) → Philosophi **16.1.**

Augustinus (*Augustin, crkveni otac*) **22.4.**

Refert equidem D.[ivus] Augustinus, ex M.[arco] Varone, Castorem quendam historicum [De Civitate] Dei li. 21. cap. 8., (*Sveti Augustin, po Marku Varonu, govori o nekom povjesničaru Kastoru [O državi Božjoj, knjiga 21., glava 8.],*) → Castor, Varro **2.1.**

Authoritas (*autoritet, ugled*)

atque ad eorum philosophantium, qui in autoritatibus veterum, non obdormierunt, notitiam deducamus. Quò nobiscum per luminis cognitionem, ad patrem luminum, ac primam lucem ascendere; (*pa da o tome obavijestimo one koji filozofiraju, koji ne bijahu zaspali na autoritetima starih, tako da se, preko spoznaje svjetlosti, s nama uzmognu uspeti do oca svjetala i do prvoga svjetla;*) → Patricius, Philosophantes, Veteres **9.1.**

authoritas magnorum sapientum (*autoritet mnogih mudraca*) → Sapientes **2.2.**

Mosis autoritas, (*Mojsijev ugled,*) → Moses **23.1.**

Nos vero rationibus, philosophamur non autoritatibus. (*Mi filozofiramo na temelju razlogā, a ne na temelju autoritetā.*) → Patricius, Philosophari **19.1.**

rationibus, & autoritatibus (*dokazima i autoritetima*) **19.4.**
sapientum autoritas. (*autoritet mudracā.*) → Sapientes **19.1.**

B

Biblia (*Biblija*)

Eadem dicunt [Philo et sacra Biblia], eum [Abramum] exisse de Hur Chaldæorum. (*Također kažu [Filon i sveta Biblija] da on [Abraham] potječe iz Ura Kaldejskog.*) → Abramus, Chaldæi, Philo **22.2.**

ex sacris Bibliis (*iz svetih biblijskih knjiga*) **23.2.**

sacra Biblia (*sveta Biblija*) **22.2.**

C

Cabalistæ (*kabalisti*)

Appellarunt etiam, Lucem Adonai. (*A svjetlo nazivahu Adonai.*) **23.1.**

In libris autem Mosis Hebræorum sapientes, quos Cabalistas nominant, archanam quandam sapientiam viderunt. (*U Mojsijevim pak knjigama židovski mudraci, koje nazivaju kabalistima, vide nekakvu tajnu mudrost.*) → Hebræi, Moses, Sapientes, Sapientia **23.1.**

In qua [archana sapientia] suprema Deitas, eorum [Cabalarum] lingua vocatur, Ensoph. (*U njoj [tajnoj mudrosti] se najviše Božanstvo njihovim jezikom [jezikom kabalista] zove Ensoph.*) → Sapientia **23.1.**

Castor (*Kastor*, povjesničar s otoka Roda)

Refert equidem D.[ivus] Augustinus, ex M.[arco] Varone, Castorem quendam historicum [De Civitate] Dei li. 21. cap. 8., (*Sveti Augustin, po Marku Varonu, govori o nekom povjesničaru Kastoru [O državi Božjoj, knjiga 21., glava 8.],*) → Augustinus, Varro **2.1.**

Chaldæa (*Kaldejca*)

Nam Pythagoras, uti Malchus, qui Porphyrius est, in eius vita scribit, in Chaldæa cum Zabracō ver-satus est, & eorum [Chaldæorum] dogmata ab eo hausit. (*Naime, Pitagora se, kako Malko, koji je Porfirije, piše u njegovu životopisu, u Kaldeji družio sa Zabracom i od njega primio njihove [kaldejske] nauke.*) → Chaldæi, Malchus, Porphyrius, Pythagoras, Zabracus **22.3-4.**

Chaldæi, Chaldejī (*Kaldejci*) **2.2;** **16.4(2x);** **22.3;** **23.1.**

[Proclus exposuit] “ab oraculis quoq; quę a Chaldæis sunt edita,” ([Proklo je izložio] “*po proročanstvima koja potječu od Kaldejaca,*”) **19.3.**

acceperunt, (*smatrali su,*) **16.4.**

[Proclus scripsit] “Ægyptii ... Chaldejī,” ([Proklo je napisao] “*Egipćani ... Kaldejci,*”) → Ægyptii **22.3.**

Assyriorum, & Chaldæorum Theologiam, & oracula, (*bogoslovlje i proročanstva Asiraca i Kaldejaca,*) → Assyrii, Theologia **22.2.**

Chaldæorum ergo dogmata, superius relata, pro traditis a Deo, habita sunt a viris ac Philosophis, omnium maximis. (*Dakle, da su ti kaldejski nauci, gore izloženi, od Boga predani, držali su svi najveći muževi i filozofi.*) → Philosophi **22.4.**

dixerunt (*rekli su*) **2.2.**

dogma Chaldæorum sapientum (*nauk mudrih Kaldejaca*) **17.2.**

Eadem dicunt [Philo et sacra Biblia], eum [Abramum] exisse de Hur Chaldæorum. (*Također kažu [Filon i sveta Biblija] da on [Abraham] potječe iz Ura Kaldejskog.*) → Abramus, Biblia, Philo **22.2.**

eorum [Ægyptiorum, Chaldæorum, Græcorum, Hebræorum] sententia (*njihovo mišljenje* [Egipćana, Kaldejaca, Grk̄a, Židov̄a]) → Ægyptii, Græci, Hebræi **22.1.**

[Proclus scribit] “ex iis [Chaldæis] qui peregrina, divinaq; sunt sapientia imbuti,” ([Proklo piše] “*po onima* [Kaldejcima] *koji su poučeni onostranom i božanskom mudročću,*”) → Sapientia **22.3.**

Hæc ex oraculis Zoroastri ac Chaldæorum, de empyreo mundo, innumeris philosophantium incognita, (*Te riječi iz proročanstava Zoroastra i Kaldejaca o ognjenom svijetu, nepoznate su neprojenima od onih koji filozofiraju,*) → Philosophantes, Zoroaster **19.4.**

Horumque [Chaldæorum, Hermetis, Mosis] a Deo revelatam de luce & lumine philosophiam, falsæ illi ac fatuæ Aristotelicæ non anteponat? (*I kako neće pretpostaviti njihovu* [Kaldejaca, Hermesa i Mojsija], *od Boga objavljenu filozofiju o svjetlu i svjetlosti onoj lažnoj i glupoj Aristotelovoj?*) → Aristoteles, Hermes Trismegistus, Moses, Philosophia **22.4.**

illi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi] (*oni* [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi]) → Ægyptii, Græci, Hebræi **22.1(2x).**

illorum traditiones (*njihove predaje*) **22.3.**

Nam Pythagoras, uti Malchus, qui Porphyrius est, in eius vita scribit, in Chaldæa cum Zabracō versatus est, & eorum [Chaldæorum] dogmata ab eo hausit. (*Naime, Pitagora se, kako Malko, koji je Porfirije, piše u njegovu životopisu, u Kaldeji družio sa Zabracom i od njega primio njihove* [kaldejske] *nauke.*) → Chaldæa, Malchus, Porphyrius, Pythagoras, Zabracus **22.3-4.**

[Orpheus canit] “Neq; enim quisquam vidit mortalium, regnatorem. Nisi unigenitus quidam, ortus tribu supera. Chaldæorum, sciens enim erat [Zoroaster] astrei itineris.” ([Orfej pjeva] “*I nitko od smrtnika nije vidio vladara, osim onog jednorodenog, poteklog od višeg plemena Kaldejaca, jer on* [Zoroaster] *znadijaše putanju zvijezdā.*”) → Zoroaster **22.2.**

Post enim Chaldæum illum [Zoroastrem] ita canit [Orpheus]. (*Poslije onog Kaldejca* [Zoroastra] *on* [Orfej] *ovako pjeva.*) → Orpheus, Zoroaster **23.1.**

præter unum Chaldæum [Zoroastrem]. in cuius notitiam pervenit [Orpheus] ex Astrologia. (*osim jednog Kaldejca* [Zoroastra], *za kojega je doznao* [Orfej] *iz zvjezdoslavlja.*) → Astrologia, Orpheus, Zoroaster **22.2.**

Pronunciarunt hi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi], pronunciavit ille [Aristoteles]: (*Što su ovi* [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi] *bili izjavili, izjavio je i on* [Aristotel]:) → Ægyptii, Aristoteles, Græci, Hebræi **22.1.**

quis virum viro conferendo, & singulos hosce [Chaldæos, Hermetem, Mosen] & simul omnes [Chaldæos, Hermetem, Mosen], uni Aristoteli non præferat? (*tko ne bi, usporedivši muža s mužem, pretpostavio jednom Aristotelu i pojedine od tih* [Kaldejce, Hermesa, Mojsija] *i sve zajedno* [Kaldejce, Hermesa, Mojsija]?) → Aristoteles, Hermes Trismegistus, Moses **22.4.**

Quod autem illi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi], Dei afflatu sint locuti, Græcorum summus ac vetustissimus Orpheus est attestatus dú canit. (*Ono o čemu su oni* [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi] *govorili od Boga nadahnuti, potvrđuje Orfej, najviši i najstariji od Grk̄a kad pjeva.*) → Ægyptii, Græci, Hebræi, Orpheus **22.1.**

[Proclus scripsit] “sacer quoque sermo apud Chaldæos coniungit lunaribus sonis aerem, igni cælum tribuens.” ([Proklo je napisao] “*i sveti govor u Kaldejaca povezuje zrak s Mjesečevim zvukovima, a ognju pridjeljuje nebo.*”) **22.3.**

[Proclus refert] “sicuti Chaldæorum famæ asserunt,” ([Proklo govori] “*kao što govore Kaldejci,*”) **22.3.**

Viri hi, quos attulimus, Chaldæorum, Ægyptiorum, Hæbræorum [cor. Hebræorum], Græcorumq; scientissimi, & humanæ totius sapientiæ capita, (*Muževi oni, koje navedosmo, najučeniji od Kaldejaca, Egipćana, Židov̄a i Grk̄a te glave cjelokupne ljudske mudrosti,*) → Ægyptii, Græci, Hebræi, Sapientia **22.1.**

[Proclus scribit] “vocant.” [Chaldæi] ([Proklo piše] “nazivaju.” [Kaldejci]) **22.3.**

Zoroaster vero Chaldeus, & ipse fuit, & Abramo contemporaneus, & Astrologiæ & Magiæ, hoc est sapientiæ primus repertor. (*A Zoroaster je i sâm bio Kaldejac i suvremenik Abrahamov, te uz to začetak zvjezdoslavlja i magije, to jest mudrosti.*) → Abramus, Astrologia, Magia, Sapientia, Zoroaster **22.2.**

Christiani (*kršćani*) **22.3.**

Christus (*Krist*) **22.4; 23.2.**

apud Christi Ecclesiâ Sacrosanctâ, (u *presvetoj Crkvi Kristovoj*.) → Ecclesia **23.1.**

Chorus quoque Apostolorum universus in Symbolo, de Christo cecinit. (*Cjelokupni zbor apostolâ pjeva o Kristu u Vjerovanju.*) → Apostoli, Symbolus **23.2.**

[testimonia] eorum [Apostolorum] qui cum eo [Christo], convixerunt, ([svjedočanstva] *onih* [apostolâ] *koji su se s njim* [Kristom] *družili*.) → Apostoli **23.2.**

Corydon (*Koridon*) **5.2.**

Cyprus (*Cipar*)

Quod bis nobis contigit videre, in Cypri monte altissimo quem incolæ Trogodon appellant. & in Tarraconensi, in monte, quem vocant Serratum. (*Sam sam to dvaput promatrao: na najvišem brdu Cipra koje otočani zovu Trogodon i u Tarragoni, na brdu koje zovu Serrat.*) → Patricius **7.3.**

D

Dalmatia (*Dalmacija*) **6.2.**

Daniel propheta (*prorok Danijel*)

Dn 7,9-10 (Dn 7,9-10) **23.2.**

Dion Neapolita (*Dion Napuljac*, matematičar i zvjezdoznanac iz Napulja)

testimoniis Adrasti Cizyceni [cor. Cyziceni], & Dionis Neapolitæ, nobilium mathematicorum, (*po svjedočanstvima Adrasta iz Cizika i Diona Napuljca, vrsnih matematičara*.) → Adrastus Cyzicenus **2.1.**

Dionysius (*Dionizije, Dionizije Areopagit ili Pseudo-Dionizije*, učenik sv. Pavla, prema današnjim spoznajama nepoznati pisac iz Sirije) **11.2.**

E

Ecclesia (*Crkva*)

apud Christi Ecclesiâ Sacrosanctâ, (u *presvetoj Crkvi Kristovoj*.) → Christus **23.1.**

Sacrosanctæ Ecclesiæ dogmata (*nauci presvete Crkve*) **23.2.**

Empedocles (*Empedoklo*, atomist, Doranin iz Akraganta) **16.3.**

Eusebius Caesariensis (*Euzebije Cezarejski*, crkveni naučitelj, biskup)

Adiiciamus hisce [Hermeti, Philoni, Platonis auditori, Zoroastri] Eusebii testimonium. Qui de Theologis, Zoroastri ut puto asseclis scribit [Lib. 4. cap. 3.]. (*Dodajmo ovima [Hermesu, Filonu, Platonovu učeniku, Zorastru] svjedočanstvo Euzebija, koji je pisao [knjiga 4., poglavlje 3. [cor. 5.]] → De evangelica praeparatione a Georgio Trapezuntio] o bogoslovima, mislim Zoroastrovim sljedbenicima.*) → Hermes Trismegistus, Philo, Platonis auditor, Theologi, Zoroaster **21.4.**

G

Gallia (*Francuska*) **6.2.**

Græci, Gręci, lingua Græca (*Grci, gręki jezik*) **1.4; 3.4; 5.3; 9.1; 9.2; 16.4.**

apud Orpheum Gręcorum sapientum primum, ac summum. (*u Orfeja, prvog i najvećeg od grękih mudraca.*) → Orpheus, Sapientes **23.1.**

eorum [Ægyptiorum, Chaldæorum, Gręcorum, Hebræorum] sententia (*njihovo mišljenje* [Egipćana, Kaldejaca, Grkā, Židovā]) → Ægyptii, Chaldæi, Hebræi **22.1.**

ex veterum Gręcorum sapientia, (*po mudrosti starih Grkā,*) → Sapientia, Veteres **16.3.**

hi [Latini] & illi [Græci], (*ovi* [Latini] *i oni* [Grci],) → Latini **5.3.**

illi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi] (*oni* [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi]) → Ægyptii, Chaldæi, Hebræi **22.1(2x).**

Pronunciarunt hi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi], pronunciavit ille [Aristoteles]: (*Što su ovi* [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi] *bili izjavili, izjavio je i on* [Aristotel]:) → Ægyptii, Aristoteles, Chaldæi, Hebræi **22.1.**

Quod autem illi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi], Dei afflatu sint locuti, Gręcorum summus ac vetustissimus Orpheus est attestatus dú canit. (*Ono o čemu su oni* [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi] *govorili od Boga nadahnuti, potvrđuje Orfej, najviši i najstariji od Grkā kad pjeva.*) → Ægyptii, Chaldæi, Hebræi, Orpheus **22.1.**

Sed ante Gręcum Parmenidem, (*Ali prijete Grka Parmenida,*) → Parmenides **19.2.**

Sed quoniam nihil scripsisse videtur Abramus, non potuit eius sapientia ad Gręcos pervenire. (*Ali, budući da Abraham, kako se čini, nije ništa napisao, njegova mudrost nije mogla dospjeti Grcima.*) → Abramus, Sapientia **22.2.**

Veterum Gręcorum sapientiores (*oni mudriji od starih Grkā*) → Veteres **16.2.**

Viri hi, quos attulimus, Chaldæorum, Ægyptiorum, Hæbræorum [cor. Hebræorum], Gręcorumq; scientissimi, & humanę totius sapientię capita, (*Muževi oni, koje navedosmo, najučeniji od Kaldejaca, Egipćana, Židovā i Grkā te glave cjelokupne ljudske mudrosti,*) → Ægyptii, Chaldæi, Hebræi, Sapientia **22.1.**

Græcia (*Gręka*) **6.2.**

H

Hebræi, Iudæi (*Židovi*) **16.4; 23.1.**

eorum [Ægyptiorum, Chaldæorum, Gręcorum, Hebræorum] sententia (*njihovo mišljenje* [Egipćana, Kaldejaca, Grkā, Židovā]) → Ægyptii, Chaldæi, Græci **22.1.**

Ergo & Mosis, & Hebræorum ab eo profectorum archana sapientia, (*Dakle, tajna mudrost, i Mojsija i njegovih sljedbenika Židovā,*) → Moses, Sapientia **23.1.**

Eundem solem Philo, Iudæorum doctissimus, ait. (*O istome Suncu Filon, najučeniji od Židovā, kaže.*) → Philo **16.3.**

illi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi] (*oni* [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi]) → Ægyptii, Chaldæi, Græci **22.1(2x).**

In libris autem Mosis Hebræorum sapientes, quos Cabalistas nominant, archanam quandam sapientiam viderunt. (*U Mojsijevim pak knjigama židovski mudraci, koje nazivaju kabalistima, vide nekakvu tajnu mudrost.*) → Cabalistę, Moses, Sapientes, Sapientia **23.1.**

Pronunciarunt hi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi], pronunciavit ille [Aristoteles]: (*Što su ovi* [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi] *bili izjavili, izjavio je i on* [Aristotel]:) → Ægyptii, Aristoteles, Chaldæi, Græci **22.1.**

- Quod autem illi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi], Dei afflatu sint locuti, Græcorum summus ac vetustissimus Orpheus est attestatus dú canit. (*Ono o čemu su oni* [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi] *govorili od Boga nadahnuti, potvrđuje Orfej, najviši i najstariji od Grk̄a kad pjeva.*) → Ægyptii, Chaldæi, Græci, Orpheus **22.1.**
- tradit Philo Iudæorum doctissimus, (*naučava Filon, najučeniji od Židov̄a.*) → Philo **21.1.**
- Viri hi, quos attulimus, Chaldæorum, Ægyptiorum, Hæbræorum [cor. Hebræorum], Græcorumq; scientissimi, & humanæ totius sapientiæ capita, (*Muževi oni, koje navedosmo, najučeniji od Kaldejaca, Egipćana, Židov̄a i Grk̄a te glave cjelokupne ljudske mudrosti.*) → Ægyptii, Chaldæi, Græci, Sapientia **22.1.**
- Heraclitus (*Heraklit*, grčki filozof iz Efeza, predsokratovac) **16.3.**
- Hermes Trismegistus (*Hermes Trismegist*) **11.2; 21.4; 22.4(2x); 23.1.**
- Adiiciamus hisce [Hermeti, Philoni, Platonis auditori, Zoroastri] Eusebii testimonium. Qui de Theologis, Zoroastri ut puto asseclis scribit. (*Dodajmo ovima* [Hermesu, Filonu, Platonovu učeniku, Zoroastri] *svjedočanstvo Euzebija, koji je pisao o bogoslovima, mislim Zoroastrovim sljedbenicima.*) → Eusebius Caesariensis, Philo, Platonis auditor, Theologi, Zoroaster **21.4.**
- Ante Philonem, & ante Platonem, eiusq; auditorem, Hermes Trismegistus, videtur in eandem de his rebus [luce et lumine] sententiam philosophatus. (*Prije Filona i prije Platona i njegova učenika, čini se da je Hermes Trismegist filozofirao s istim mišljenjem o tim stvarima* [svjetlu i svjetlosti].) → Philo, Philosophari, Plato, Platonis auditor **21.2.**
- Horumque [Chaldæorum, Hermetis, Mosis] a Deo revelatam de luce & lumine philosophiam, falsæ illi ac fatuæ Aristotelicæ non anteponat? (*I kako neće pretpostaviti njihovu* [Kaldejaca, Hermesa i Mojsija] *od Boga objavljenju filozofiju o svjetlu i svjetlosti onoj lažnoj i glupoj Aristotelovoj?*) → Aristoteles, Chaldæi, Moses, Philosophia **22.4.**
- mox [ait]. (*još* [kaže].) **21.3.**
- Namq; in Pœmandro, ait. (*Naime, u Poimandru kaže.*) **21.2.**
- Quibus statim annectit. (*Tome odmah dodaje.*) **21.3.**
- quis virum viro conferendo, & singulos hosce [Chaldæos, Hermetem, Mosen] & simul omnes [Chaldæos, Hermetem, Mosen], uni Aristoteli non præferat? (*tko ne bi, usporedivši muža s mužem, pretpostavio jednom Aristotelu i pojedine od tih* [Kaldejce, Hermesa, Mojsija] *i sve zajedno* [Kaldejce, Hermesa, Mojsija]?) → Aristoteles, Chaldæi, Moses **22.4.**
- Hispania (*Španjolska*) **6.2.**
- Homerus (*Homer*) **12.1.**

I

Iacobus Apostolus (*apostol Jakov*)

Iac 1,17 (Jak 1,17) **23.2.**

Iamblicus → Iamblichus

Iamblichus (*Jamblih*, novoplatonovac iz Sirije) **22.3.**

Interpretes (*prevoditelji*) **19.3.**

Ioannes Apostolus (*apostol Ivan*)

Apc 1,16 (Otk 1,16) **23.2.**

aurea Zona (*zlatni pojasi*) – Apc 1,13; 15,6 (Otk 1,13; 15,6) **23.2.**

candelabrum (*svijećnjak*) – Apc 1,12-13; 1,20; 2,1; 2,5; 11,4 (Otk 1,12-13; 1,20; 2,1; 2,5; 11,4) **23.2.**

capillus candidus (*sjajna vlas*) – Apc 1,14 (Otk 1,14) **23.2.**

flamma ignis (*plamen ognja*) – Apc 1,14; 2,18; 19,12 (Otk 1,14; 2,18; 19,12) **23.2.**

res lucida (*svijetla stvar*) – Apc 8,12; 18,1; 18,7; 18,23; 21,11; 21,21; 21,23-24; 22,5 (Otk 8,12; 18,1; 18,7; 18,23; 21,11; 21,21; 21,23-24; 22,5) **23.2.**

stella (*zvijezda*) – Apc 1,16; 1,20; 2,1; 2,28; 3,1; 6,13; 8,10-12; 9,1; 12,1; 12,4; 22,16 (Otk 1,16; 1,20; 2,1; 2,28; 3,1; 6,13; 8,10-12; 9,1; 12,1; 12,4; 22,16) **23.2.**

Io 1,4 (Iv 1,4) **23.2.**

Io 1,7 (Iv 1,7) **23.2.**

Io 1,8-9 (Iv 1,8-9) **23.2.**

Io 8,12 (Iv 8,12) **23.2.**

Io 14,6 (Iv 14,6). Ego sum Vita, Veritas, et Lux. [→ Ego sum Via, Veritas et Vita.] (*Ja sam Život, Istina i Svjetlo.* [→ *Ja sam Put i Istina i Život.*]) **23.2.**

1 Io 1,5 (1 Iv 1,5) **23.2.**

1 Io 1,7 (1 Iv 1,7) **23.2.**

Italia (*Italija*) **6.2.**

Iustinianus Cæsar (*car Justinijan*) **2.1; 3.2.**

L

Lactancius, Lucius Caecilius Firmianus (*Laktancije, Lucije Cecilije Firmijan*, rimski pisac i retoričar u Nikomediji, “kršćanski Ciceron”)

Lactantius namq; responsum quoddam eius [Apollinis] affert, in hæc verba. (*Laktancije, naime, navodi jedan njegov [Apolonov] odgovor ovim riječima.*) → Apollo **23.2.**

Latini, lingua Latina (*Latini, latinski jezik*) **1.4; 3.4; 5.3; 9.1.**

hi [Latini] & illi [Græci], (*ovi [Latini] i oni [Grci].*) → Græci **5.3.**

Lectores (*čitatelji*) **19.1.**

Et satis sit eis [lectoribus] modo demonstrasse, & conclusisse (*Dostaje što im je [čitateljima] sada dokazano i zaključeno*) **19.2.**

M

Magi Zoroastrei (*Zoroastrovi mâgi*)

Dogma autem hoc vetustissimorum Zoroastreorum Magorum prius fuerat. (*Ranije to bijaše nauk najstarijih Zoroastrovih mâgā.*) → Veteres, Zoroaster **16.3.**

E quorum [Zoroastreorum Magorum] Oraculis, hæc, quæ a paucis leguntur ob raritatem, huc adscribam. (*Navest ću sad ova od njihovih [Zoroastrovih mâgā] proročanstava, koja se malo čitaju zbog nedostupnosti.*) → Zoroaster **16.3.**

Magia (*magija*)

Zoroaster vero Chaldeus, & ipse fuit, & Abramo contemporaneus, & Astrologiæ & Magiæ, hoc est sapientiæ primus repertor. (*A Zoroaster je i sâm bio Kaldejac i suvremenik Abrahamov, te uz to začetnik zvjezdoslavlja i magije, to jest mudrosti.*) → Abramus, Astrologia, Chaldæi, Sapientia, Zoroaster **22.2.**

Malchus → Porphyrius

Moses (*Mojsije*) **16.4(2x); 22.4; 23.1(2x).**

[Orpheus canit] “A Deo mente accipiens in duplici tabula legem.” ([Orfej pjeva] “*Od Boga duhom primivši zakon na dvostrukoj ploči.*”) **23.1.**

Ergo & Mosis, & Hebræorum ab eo profectorum archana sapientia, (*Dakle, tajna mudrost, i Mojsija i njegovih sljedbenika Židovā,*) → Hebræi, Sapientia **23.1.**

Horumque [Chaldæorum, Hermetis, Mosis] a Deo revelatam de luce & lumine philosophiam, falsæ illi ac fatuæ Aristotelicæ non anteponat? (I kako neće pretpostaviti njihovu [Kaldejaca, Hermesa i Mojsija], od Boga objavljenu filozofiju o svjetlu i svjetlosti onoj lažnoj i glupoj Aristotelovoj?) → Aristoteles, Chaldæi, Hermes Trismegistus, Philosophia **22.4**.

In libris autem Mosis Hebræorum sapientes, quos Cabalistas nominant, archanam quandam sapientiam viderunt. (U Mojsijevim pak knjigama židovski mudraci, koje nazivaju kabalistima, vide nekakvu tajnu mudrost.) → Cabalistæ, Hebræi, Sapientes, Sapientia **23.1**.

Moses autem ait, Deum dixisse, Fiat lux. [Gen 1,3] (Mojsije pak kaže da je Bog rekao: "Nek bude svjetlo." [Post 1,3]) **23.1**.

Mosis autoritas, (Mojsijev ugled,) → Autoritas **23.1**.

quis virum viro conferendo, & singulos hosce [Chaldæos, Hermetem, Mosen] & simul omnes [Chaldæos, Hermetem, Mosen], uni Aristoteli non præferat? (tko ne bi, usporedivši muža s mužem, pretpostavio jednom Aristotelu i pojedine od tih [Kaldejce, Hermesa, Mojsija] i sve zajedno [Kaldejce, Hermesa, Mojsija]?) → Aristoteles, Chaldæi, Hermes Trismegistus **22.4**.

N

Neoterici (novi) **3.2; 15.4**.

Eas [passiones corporum] veteres, & neoterici omnes tum philosophi, tum optici, radiis accidere & cognoverunt & sunt fassi. (Da one [trpnosti tijelā] pripadaju zrakama, to su spoznali i priznali svi stari i novi, bilo filozofi, bilo svjetloznanci.) → Optici, Philosophi, Veteres **7.3**.

Neoterici de Peripato, (Novi iz peripatetičke škole,) → Peripatus **9.3**.

neque veteres, neque neoterici ulli philosophi, aut attentarunt, aut attigerunt; rei lucentissimæ, (ni stari filozofi, ni nijedan novi, niti su se približili niti dotaknuli najsvjetlije stvari,) → Philosophi, Veteres **3.2**.

O

Optici (svjetloznanci) **3.3(2x); 5.3; 5.4; 7.2; 7.4; 9.3; 12.1; 12.4; 14.4**.

Eas [passiones corporum] veteres, & neoterici omnes tum philosophi, tum optici, radiis accidere & cognoverunt & sunt fassi. (Da one [trpnosti tijelā] pripadaju zrakama, to su spoznali i priznali svi stari i novi, bilo filozofi, bilo svjetloznanci.) → Neoterici, Philosophi, Veteres **7.3**.

eorum [opticorum, Stoicorum] scientia (njihovo [optikā, Stoikā] znanje) → Stoici **12.4**.

(Ita enim loquuntur.) Tenebras vero esse privationem luminis primarii, & secundarii. (Tako naime kažu: mrak je lišenost prvotne i drugotne svjetlosti.) **12.4**.

ita lumen eis [lucidis corporibus] esse innatam videntur esse obliti. (čini se da su zaboravili da je svjetlo njima [svijetlim tijelima] urođeno.) **3.3**.

Orpheus (Orfej) **12.1; 23.1(2x)**.

apud Orpheum Gręcorum sapientum primum, ac summum. (u Orfeja, prvog i najvećeg od grčkih mudraca.) → Græci, Sapientes **23.1**.

Hunc [Zoroastrem] ergo Orpheus designavit potius, quam illum [Abramum]. (Prije da je Orfej mislio na ovoga [Zoroastra] nego na onoga [Abrahama].) → Abramus, Zoroaster **22.2**.

Post enim Chaldæum illum [Zoroastrem] ita canit [Orpheus]. (Poslije onog Kaldejca [Zoroastra] on [Orfej] ovako pjeva.) → Chaldæi, Zoroaster **23.1**.

præter unum Chaldæum [Zoroastrem]. in cuius notitiam pervenit [Orpheus] ex Astrologia. (osim jednog Kaldejca [Zoroastra], za kojega je doznao [Orfej] iz zvjezdoslovlja.) → Astrologia, Chaldæi, Zoroaster **22.2**.

Quod autem illi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi], Dei afflatu sint locuti, Græcorum summus ac vetustissimus Orpheus est attestatus dú canit. (*Ono o čemu su oni [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi] govorili od Boga nadahnuti, potvrđuje Orfej, najviši i najstariji od Grk̄a kad pjeva.*) → Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi **22.1.**

P

Parmenides (*Parmenid*, filozof iz Eleje) **16.3(2x).**

cuius carmina (*njegovi stihovi*) **16.3.**

Cuius verba (*Njegove riječi*) **19.2.**

Deinde [dicebat]. (*Zatim [je rekao].*) **19.2.**

Et addidit. (*I dodao je.*) **19.2.**

Sed ante eos [Theologos] Parmenides de eo [empyreō cęlo] est locutus. (*Prije njih [bogoslōva] o njemu [ognjenom nebu] je govorio Parmenid.*) → Theologi **19.2.**

Sed ante Græcum Parmenidem, (*Ali prije Grka Parmenida.*) → Græci **19.2.**

ut dicebat (*kao što je rekao*) **19.2.**

Patricius, Franciscus (*Petrić, Frane*)

A luce ergo, eiusq; prole lumine, rerum sensibilibus præstantia omni primis, primarioq; sensui, primo cognitis, Philosophiæ nostræ, prima iacimus fundamenta. (*Dakle, s pomoću svjetla i njegova odvjetka svjetlosti, najodličnijima od osjetilnih stvari, i s prvotnim osjetilom prvo spoznatih, postavljamo prve temelje našoj filozofiji.*) → Philosophia **1.3.**

A primis [rebus] ergo philosophandi initium nobis esto. (*Od prvih [stvari], dakle, započnimo filozofirati.*) → Philosophari **1.2.**

Apud quem [primarium lucis fontem atque abyssum] deinceps, aliquandiu philosophando immoremur, in eoq; & consistamus, & confidamus. (*Pri njemu [prvotnom izvorištu i ponoru svjetla] se potom, filozofirajući neko vrijeme zadržimo, u njemu se ustalimo i u njega se pouzdajmo.*) → Philosophari **23.4.**

atque ad eorum philosophantium, qui in autoritatibus veterum, non obdormierunt, notitiam deducamus. Quò nobiscum per luminis cognitionem, ad patrem luminum, ac primam lucem ascendere; (*pa da o tome obavijestimo one koji filozofiraju, koji ne bijahu zaspali na autoritetima starih, tako da se, preko spoznaje svjetlosti, s nama usmognu uspeti do oca svjetala i do prvoga svjetla.*) → Autoritas, Philosophantes, Veteres **9.1.**

de rebus iis [de lumine incorporeo] quas superiore libro [nono] exposuimus. (*o onim stvarima [o netjelesnoj svjetlosti] koje smo izložili u prethodnoj knjizi [devetoj].*) **22.3.**

de solaribus radiis sermonem philosophando prosequamur, (*nastavit ćemo s izlaganjem filozofirajući o Sunčevim zrakama.*) → Philosophari **6.1.**

Franciscus Patricius, Novam, Veram, Integram, de universis cōditurus Philosophiam, sequentia, uti verissima, pronunciare est ausus. (*Frane Petrić, nastojeći utemeljiti novu, istinsku, cjelovitu filozofiju o sveopćem, usuđuje se izreći sljedeće kao najistinitije.*) → Philosophia **1.1.**

Hic Finis & scopus nostræ huius Philosophiæ, esto germanus. (*To neka bude pravi cilj i svrha ove naše filozofije.*) → Philosophia **1.2.**

His ergo tot falsitatibus [Peripati] reiectis ad proprias luminis operationes explicandas revertamur. (*Pošto smo odbacili te lažne tvrdnje [peripatetičke škole], vratimo se da objasnimo vlastita djelovanja svjetlosti.*) → Peripatus **10.2.**

in hunc modum philosophemur. (*ovako ćemo filozofirati.*) → Philosophari **1.2.**

in libello de spacio physico demonstratum, & mihi concessum fuit a Dominis superioribus. (*dokazano je u knjizi O fizičkom prostoru te meni dopušteno od gospode starješina.*) **19.2.**

- mentem nostram philosophandi avidam, (*naš um željan filozofiranja,*) → Philosophari **9.1.**
Nos vero rationibus, philosophamur non autoritatibus. (*Mi filozofiramo na temelju razlogā, a ne na temelju autoriteā.*) → Autoritas, Philosophari **19.1.**
nostra philosophia (*naša filozofija*) → Philosophia **21.1.**
Pronunciata, ordine persecutus, Divinis oraculis, Geometricis necessitatibus, Philosophicis rationibus clarissimisq; experimentis comprobavit [Patricius]. (*A sve što je izrečeno, poredao je i potkrijepio [Petrić] božanskim proroštvima, geometrijskim nužnostima, filozofskim dokazima i najjasnijim pokusima.*) → Philosophia **1.1.**
Quod bis nobis contigit videre, in Cypri monte altissimo quem incolæ Trogodon appellant. & in Tarraconensi, in monte, quem vocant Serratum. (*Sam sam to dvaput promatrao: na najvišem brdu Cipra koje otočani zovu Trogodon i u Tarragoni, na brdu koje zovu Serrat.*) → Cyprus **7.3.**
Salutis anno MDLXXXVIII, ætatis suæ LVIII. (*Godine Spasenja 1588., a u godini svojoj 58-oj,* f. 1r.
satis a nobis, & quidem liberiore, & liberaliore philosophia libris præcedentibus est disputatum. (*dostatno smo u prethodnim knjigama raspravljali, i slobodnijom i učevnijom filozofijom.*) → Philosophia **17.3.**
ut Platonico modo loquamur, (*da kažemo Platonovim načinom,*) → Plato **20.4.**
Veluti nos, qui & Dalmatiæ, & Græciæ, & Asiæ, & Italiæ, & Galliæ, & Hispaniæ aliquando accessimus, & ab eis abscessimus: (*Upravo kao i mi sami, koji smo i u Dalmaciju i u Grčku i u Aziju i u Italiju i u Francusku i u Španjolsku znali dolaziti te iz njih odlaziti:*) **6.2.**
Paulus Apostolus (*apostol Pavao*)
1 Tim 6,16 (1 Tim 6,16) **23.2.**
Peripatus (*peripatetička škola*) **5.4; 10.1; 13.1; 16.4; 17.1; 17.3.**
addidit [quidam de Peripato], (*dodao je [netko iz peripatetičke škole],*) **7.3.**
asseruit, (*tvrdila je,*) **17.3.**
Contra peripatú. Aiunt. lumen est præsentia lucidi in diaphano. (*Protiv peripatetičke škole. Kažu: svjetlost je prisutnost svijetloga u prozirnini.*) **10.1.**
His ergo tot falsitatibus [Peripati] reiectis ad proprias luminis operationes explicandas revertamur. (*Pošto smo odbacili te lažne tvrdnje [peripatetičke škole], vratimo se da objasnimo vlastita djelovanja svjetlosti.*) → Patricius **10.2.**
Idque non minus cæce aspexit [in Peripato], quàm Stoici, quæ de tenebris affirmarunt. (*I nisu [u peripatetičkoj školi] ništa manje sljeparili nego stoici pri onome što su tvrdili o mraku.*) → Stoici **13.1.**
Neoterici de Peripato, (*Novi iz peripatetičke škole,*) → Neoterici **9.3.**
Peripati magister (*učitelj peripatetičke škole*) → Aristoteles **3.4.**
Peripati pater (*otac peripatetičke škole*) → Aristoteles **4.1; 6.1.**
quidam de Peripato, (*netko iz peripatetičke škole,*) **7.3.**
Quod Peripati magister; non semel est attestatus [Lib. 2. de Cœlo]. (*Isto je, ne jednom, potvrdio učitelj peripatetičke škole [O nebu, knjiga 2.]*) → Aristoteles **16.2.**
Sed hi [de Peripato] sensum præ ceteris professi, plerumque nullo sensu, sepississime [cor. saepissime] contra sensus omnes philosophantur. (*Ali ovi [iz peripatetičke škole], iako se, uz ostalo, bave osjetilom, obično filozofiraju bez ikakva osjetila, a najčešće protiv svih osjetila.*) → Philosophari **16.4.**
vir [Aristoteles] a suis [de Peripato] tam adoratus, (*muž [Aristotel] toliko obožavan od svojih [iz peripatetičke škole],*) → Aristoteles **4.1.**
Petrus Apostolus (*apostol Petar*)
1 Ptr 2,9 (1 Pt 2,9) **23.2.**

Philo (*Filon*, židovsko-helenistički filozof iz Aleksandrije) **21.2(2x); 21.4; 22.2.**

Addit. (*Dodaje.*) **21.1.**

Adiiciamus hisce [Hermeti, Philoni, Platonis auditori, Zoroastri] Eusebii testimonium. Qui de Theologis, Zoroastri ut puto asseclis scribit. (*Dodajmo ovima [Hermesu, Filonu, Platonovu učeniku, Zorastru] svjedočanstvo Euzebija, koji je pisao o bogoslovima, mislim Zoroastrovim sljedbenicima.*)

→ Eusebius Caesariensis, Hermes Trismegistus, Platonis auditor, Theologi, Zoroaster **21.4.**

Ante Philonem, & ante Platonem, eiusq; auditorem, Hermes Trismegistus, videtur in eandem de his rebus [luce et lumine] sententiam philosophatus. (*Prije Filona i prije Platona i njegova učenika, čini se da je Hermes Trismegist filozofirao s istim mišljenjem o tim stvarima [svjetlu i svjetlosti].*)

→ Hermes Trismegistus, Philosophari, Plato, Platonis auditor **21.2.**

Eadem dicunt [Philo et sacra Biblia], eum [Abramum] exisse de Hur Chaldæorum. (Također kažu [Filon i sveta Biblija] *da on [Abraham] potječe iz Ura Kaldejskog.*) → Abramus, Biblia, Chaldæi **22.2.**

Eundem solem Philo, Iudæorum doctissimus, ait. (*O istome Suncu Filon, najučeniji od Židovā, kaže.*) → Hebræi **16.3.**

Hoc tale lumen a luce verbi Dei emicans nomine vocat appositissimo Panaugiā; quasi omnilucem. (*Ovu i takvu svjetlost, što isijava iz svjetla riječi Božje, naziva najprikladnijim imenom: panaugia, kao svesvijetlo.*) **21.2.**

In quibus summi viri verbis, illa sunt notatu dignissima. Quòd divinum verbum, & Dei verbum, vocat Dei imaginem. (*U tim riječima velikog čovjeka treba osobito istaknuti da božansku i Božju riječ on naziva Božjom slikom.*) **21.2.**

[mundus] Qui Panaugia illa Philonis dici potest. ([svijet] *Koji se može nazvati onom Filonovom panaugijom.*) **23.1.**

scribit in hæc verba. (*piše ove riječi.*) **21.1.**

tradit Philo Iudæorum doctissimus, (*naučava Filon, najučeniji od Židovā,*) → Hebræi **21.1.**

Philosophantes (*oni koji filozofiraju*)

atque ad eorum philosophantium, qui in autoritatibus veterum, non obdormierunt, notitiam deducamus. Quòd nobiscum per luminis cognitionem, ad patrem luminum, ac primam lucem ascendere; (*pa da o tome obavijestimo one koji filozofiraju, koji ne bijahu zaspali na autoritetima starih, tako da se, preko spoznaje svjetlosti, s nama uzmognu uspeti do oca svjetala i do prvoga svjetla;*) → Autoritas, Patricius, Veteres **9.1.**

Communis philosophantium opinio, & fuit, & est, ætherem, quem & cælum appellarunt, esse translucentum & diaphanum. (*Zajedničko mišljenje onih koji filozofiraju bilo je i jest da je eter, koji nazivaju i nebom, prosjajno i prozirno tijelo.*) **15.3.**

Confessum est philosophantibus, in natura rerum, si unum contrariorum reperitur, reperiri necessario & alterum. (*Oni koji filozofiraju izjavljuju da, ako se u prirodi otkrije jedna opreka, nužno je da se otkrije i druga.*) **12.4.**

Hæc ex oraculis Zoroastri ac Chaldæorum, de empyreo mundo, innumeris philosophantium incognita, (*Te riječi iz proročanstava Zoroastra i Kaldejaca o ognjenom svijetu, nepoznate su nepoznatima od onih koji filozofiraju,*) → Chaldæi, Zoroaster **19.4.**

multi philosophantium (*mnogi od onih koji filozofiraju*) **5.3.**

Philosophari (*filozofirati*)

A primis [rebus] ergo philosophandi initium nobis esto. (*Od prvih [stvari], dakle, započnimo filozofirati.*) → Patricius **1.2.**

Ante Philonem, & ante Platonem, eiusq; auditorem, Hermes Trismegistus, videtur in eandem de his rebus [luce et lumine] sententiam philosophatus. (*Prije Filona i prije Platona i njegova učenika, čini se da je Hermes Trismegist filozofirao s istim mišljenjem o tim stvarima [svjetlu i svjetlosti].*)

→ Hermes Trismegistus, Philo, Plato, Platonis auditor **21.2.**

Apud quem [primarium lucis fontem atque abyssum] deinceps, aliquandiu philosophando immoremur, in eoq; & consistamus, & confidamus. (*Pri njemu [prvotnom izvorištu i ponoru svjetla] se potom, filozofirajući neko vrijeme zadržimo, u njemu se ustalimo i u njega se pouzdajmo.*) → Patricius **23.4.**

Contemplando [prisci homines], sunt philosophati. (*Razmišljajući [drevni ljudi], filozofirali su.*) → Prisci homines **1.2-3.**

de solaribus radiis sermonem philosophando prosequamur, (*nastavit ćemo s izlaganjem filozofirajući o Sunčevim zrakama.*) → Patricius **6.1.**

Hæc omnia sunt nobis singillatim philosophanda. Sed ante omnia lumen ipsum philosophemur. (*O svemu tome valja filozofirati pojedinačno, ali prije svega ostalog, valja filozofirati o samoj svjetlosti.*) **9.1.**

in hunc modum philosophemur. (*ovako ćemo filozofirati.*) → Patricius **1.2.**

mentem nostram philosophandi avidam, (*naš um željan filozofiranja.*) → Patricius **9.1.**

Nam qui de luce, quamvis parum, sunt aliquid philosophati [Philosophi]; (*Naime, oni koji su, premda malo, ponešto filozofirali o svjetlu [Filozofi].*) → Philosophi **2.1.**

Nemo ne aliorum hominū philosophari scivit, ipse [Aristoteles] solus scivit omnia? (*I zar nitko od drugih ljudi nije znao filozofirati, zar je on [Aristotel] jedini znao sve?*) → Aristoteles **22.1.**

Nos vero rationibus, philosophamur non autoritatibus. (*Mi filozofiramo na temelju razlogā, a ne na temelju autoritetā.*) → Autoritas, Patricius **19.1.**

Sed hi [de Peripato] sensum præ ceteris professi, plerumque nullo sensu, sepississime [cor. saepissime] contra sensus omnes philosophantur. (*Ali ovi [iz peripatetičke škole], iako se, uz ostalo, bave osjetilom, obično filozofiraju bez ikakva osjetila, a najčešće protiv svih osjetila.*) → Peripatus **16.4.**

Si quis à posteris philosophari cœperit, rerum ordinem confuderit, eisq; sibiq; tenebras offuderit. (*Započne li tko filozofirati od potonjeg, pobrkao bi poredak stvari te zamračio i njih i sebe sama.*) **1.2.**

Philosophi (*filozofi*)

Chaldæorum ergo dogmata, superius relata, pro traditis a Deo, habita sunt a viris ac Philosophis, omnium maximis. (*Dakle, da su ti kaldejski nauci, gore izloženi, od Boga predani, držali su svi najveći muževi i filozofi.*) → Chaldæi **22.4.**

cum Philosophorum multis, & astrologis omnibus, (*s mnogima od filozofā i sa svim zvjezdoslavicima.*) → Astrologi **1.4.**

Eas [passiones corporum] veteres, & neoterici omnes tum philosophi, tum optici, radiis accidere & cognoverunt & sunt fassi. (*Da one [trpnosti tijelā] pripadaju zrakama, to su spoznali i priznali svi stari i novi, bilo filozofi, bilo svjetloznanci.*) → Neoterici, Optici, Veteres **7.3.**

eis [qui de luce sunt aliquid philosophati] (*njima [onima koji su ponešto filozofirali o svjetlu]*) **2.1.**

Lumen ... nullis penè philosophis bene cognitum: (*Svjetlost ... nije dobro poznata gotovo ni jednom od filozofā.*) **9.1.**

Nam qui de luce, quamvis parum, sunt aliquid philosophati [Philosophi]; (*Naime, oni koji su, premda malo, ponešto filozofirali o svjetlu [Filozofi].*) → Philosophari **2.1.**

neque veteres, neque neoterici ulli philosophi, aut attentarunt, aut attigerunt; rei lucentissimæ, (*ni stari filozofi, ni nijedan novi, niti su se približili niti dotaknuli najsvjetlije stvari.*) → Neoterici, Veteres **3.2.**

omnes [qui de luce sunt aliquid philosophati] (*svi [oni koji su ponešto filozofirali o svjetlu]*) **2.1.**

Qui [qui de luce sunt aliquid philosophati] (*koji [oni koji su ponešto filozofirali o svjetlu]*) **2.1(3x).**

quod omnibus, tum philosophis, tum Astronomis est confessum. (*što već svi, i filozofi i zvjezdoznanci, priznaju.*) → Astronomi **16.1.**

Quod si Philosophi veteres fecissent, nec ignota sensibus, ac mentibus omnibus, Chaos, Homœomerias, Atomus, Materias primas, secundasve, rerum principia statuissent; nec in tantas ipsi dissensiones venissent: neque in abyssum tenebrarum, philosophiam coniecissent. (*Da to stari filozofi bijahu učinili, niti bi tvrdili da su počela stvarî ono što je nepoznato svim osjetilima i umovima: kaos, homeomerije, atomi, prva i druga tvar, niti bi sami bili zapali u tolike nesuglasice, niti bi pak samu filozofiju strovalili u ponor tmine.*) → Philosophia, Veteres **1.3.**

Tam paucis verbis, tam magni Philosophi [Aristotelis], tot falsitates, totq; fatuitates? (*U tako malo riječi toliko laži i toliko gluposti u tako velika filozofa [Aristotela]?*) → Aristoteles **22.1.**

Veterum quidam e Porticu philosophorum [Stoicorum] partim dubitarunt, an tenebræ essent visiles, partim etiam negarunt. (*Neki od starih filozofa s trijema [stoikā] dijelom su sumnjali da li je mrak vidljiv, a dijelom su to i nijekali.*) → Stoici, Veteres **12.4.**

viderent [qui de luce sunt aliquid philosophati], (*opazili su [oni koji su ponešto filozofirali o svjetlu,]*)
2.1.

Philosophia (filozofija)

A luce ergo, eiusq; prole lumine, rerum sensibilibus præstantia omni primis, primarioq; sensui, primo cognitis, Philosophiæ nostræ, prima iacimus fundamenta. (*Dakle, s pomoću svjetla i njegova odvjetka svjetlosti, najodličnijima od osjetilnih stvarî, i s prvotnim osjetilom prvo spoznatih, postavljamo prve temelje našoj filozofiji.*) → Patricius **1.3.**

De incognitis [rebus], nulla nobis condetur Philosophia. (*Na onim [stvarima] koje su nespoznate ne možemo utemeljiti nikakvu filozofiju.*) **1.2.**

Franciscus Patricius, Novam, Veram, Integram, de universis cõditurus Philosophiam, sequentia, uti verissima, pronunciare est ausus. (*Frane Petrić, nastojeći utemeljiti novu, istinsku, cjelovitu filozofiju o sveopćem, usuđuje se izreći sljedeće kao najistinitije.*) → Patricius **1.1.**

Hic Finis & scopus nostræ huius Philosophiæ, esto germanus. (*To neka bude pravi cilj i svrha ove naše filozofije.*) → Patricius **1.2.**

Horumque [Chaldæorum, Hermetis, Mosis] a Deo revelatam de luce & lumine philosophiam, falsæ illi ac fatuæ Aristotelicæ non anteponat? (*I kako neće pretpostaviti njihovu [Kaldejaca, Hermesa i Mojsija], od Boga objavljenu filozofiju o svjetlu i svjetlosti onoj lažnoj i glupoj Aristotelovoj?*) → Aristoteles, Chaldæi, Hermes Trismegistus, Moses **22.4.**

nostra philosophia (*naša filozofija*) → Patricius **21.1.**

Philosophia ergo, lucis, luminis, admirationis, contemplationis proles est verissima. (*Filozofija je, dakle, najistinskije čedo svjetla, svjetlosti, divljenja, razmišljanja.*) **1.3.**

Philosophia, studium est sapientiæ. (*Filozofija je prouka mudrosti.*) → Sapientia **1.2.**

Pronunciata, ordine persecutus, Divinis oraculis, Geometricis necessitatibus, Philosophicis rationibus clarissimisq; experimentis comprobavit [Patricius]. (*A sve što je izrečeno, poredao je i potkrijepio [Petrić] božanskim proroštvima, geometrijskim nužnostima, filozofskim dokazima i najjasnijim pokusima.*) → Patricius **1.1.**

Quod si Philosophi veteres fecissent, nec ignota sensibus, ac mentibus omnibus, Chaos, Homœomerias, Atomus, Materias primas, secundasve, rerum principia statuissent; nec in tantas ipsi dissensiones venissent: neque in abyssum tenebrarum, philosophiam coniecissent. (*Da to stari filozofi bijahu učinili, niti bi tvrdili da su počela stvarî ono što je nepoznato svim osjetilima i umovima: kaos, homeomerije, atomi, prva i druga tvar, niti bi sami bili zapali u tolike nesuglasice, niti bi pak samu filozofiju strovalili u ponor tmine.*) → Philosophi, Veteres **1.3.**

satis a nobis, & quidem liberiore, & liberaliore philosophia libris præcedentibus est disputatum. (*dostatno smo u prethodnim knjigama raspravljali, i slobodnijom i učevnijom filozofijom.*) → Patricius **17.3.**

Sed hunc in philosophia errorum omnium patrem, ommittamus. (*Nego se mi sad okanimo oca svih pogrešaka u filozofiji.*) → Aristoteles **4.1.**

Plato (*Platon*) **15.2; 16.3; 16.4; 19.2; 22.3; 23.1.**

Ante Philonem, & ante Platonem, eiusq; auditorem, Hermes Trismegistus, videtur in eandem de his rebus [luce et lumine] sententiam philosophatus. (*Prije Filona i prije Platona i njegova učenika, čini se da je Hermes Trismegist filozofirao s istim mišljenjem o tim stvarima* [svjetlu i svjetlosti].) → Hermes Trismegistus, Philo, Philosophari, Platonis auditor **21.2.**

appellat. (*naziva.*) **16.4.**

cavillator hic, (*ovaj podrugljivac,*) **16.3.**

dixit (*rekao je*) **11.2.**

expressit. (*opisao je.*) **16.4.**

inquit. (*kaže.*) **16.4.**

Quam rem Plato clarissime est testatus, quando in hanc sententiam scripsit. [Lib. 10. de Præp.]. (*O čemu najjasnije svjedoči Platon kad u tom duhu piše* [De Praep., knjiga 10.] **11.2.**

Qui [Plato] affirmat, Opificem divini corporis plurimam ideam ex igne confecisse [Tim.], (*Koji [Platon] tvrdi da je Stvoritelj stvorio najviše ideja božanskoga tijela iz ognja* [Timej.]) **16.3.**

Qui [Platonis auditor] alioqui divina Platonis præceptoris doctrina imbutus, (*Koji je [Platonov učenik], uostalom, bio poučen božanskim naukom učitelja Platona,*) → Platonis auditor **20.4.**

ut Platonico modo loquamur, (*da kažemo Platonovim načinom,*) → Patricius **20.4.**

Platonici (*platonovci*)

Theophrasti, Platoniorum nobiliorem omnium. (*po Teofrastu, plemenitijem od svih platonovaca.*) → Theophrastus **19.2.**

Platonis auditor (*Platonov učenik, izlagač egipatske i Platonove mudrosti*) **20.4(2x); 21.2; 21.4.**

Addit mox eodem loco. (*Doskora na istom mjestu dodaje.*) **20.4.**

Adiiciamus hisce [Hermeti, Philoni, Platonis auditori, Zoroastri] Eusebii testimonium. Qui de Theologis, Zoroastri ut puto asseclis scribit. (*Dodajmo ovima [Hermesu, Filonu, Platonovu učeniku, Zoroastru] svjedočanstvo Euzebija, koji je pisao o bogoslovima, mislim Zoroastrovim sljedbenicima.*) → Eusebius Caesariensis, Hermes Trismegistus, Philo, Theologi, Zoroaster **21.4.**

ait (*kaže*) **21.1(2x).**

Ait namque. (*Naime, kaže.*) **21.1.**

Ante Philonem, & ante Platonem, eiusq; auditorem, Hermes Trismegistus, videtur in eandem de his rebus [luce et lumine] sententiam philosophatus. (*Prije Filona i prije Platona i njegova učenika, čini se da je Hermes Trismegist filozofirao s istim mišljenjem o tim stvarima* [svjetlu i svjetlosti].) → Hermes Trismegistus, Philo, Philosophari, Plato **21.2.**

appellat (*naziva*) **20.4.**

dicat, (*kaže,*) **21.2.**

inquit (*kaže*) **20.4; 21.1.**

Libro ergo 10. cap. 2. ita scribit. (*U 10. knjizi, poglavlje 2., ovako piše:*) **20.4.**

per hunc authorem (*po ovom piscu*) **21.1.**

Platonis auditor, eorum librorum author, qui sub Ægyptiæ sapientiæ titulo, circumferuntur; (*Platonov učenik, pisac onih knjiga poznatih pod imenom egipatske mudrosti;*) → Ægyptii, Sapientia **20.3.**

Quatro vero loco [ait], (*Na četvrtom mjestu* [kaže.]) **21.1.**

Qui [Platonis auditor] alioqui divina Platonis præceptoris doctrina imbutus, (*Koji je [Platonov učenik], uostalom, bio poučen božanskim naukom učitelja Platona,*) → Plato **20.4.**

Sic enim scribit. (*Naime, ovako piše.*) **20.4.**

Pletho, Georgius (*Pleton, Georgios Gemistos, novoplatonovac iz Konstantinopola*) **22.3.**

Plotinus (*Plotin, Egipćanin iz Lykopolisa*) **22.3.**

Plutarchus (*Plutarh, povjesničar, biograf i filozof eklektik - iz mjesta Chaironeia*)

Sed huic [Aristoteli] Plutarchus addit alios (*Plutarh ovome [Aristotelu] dodaje još i druge*) → Aristoteles **16.3.**

Porphyrius (*Porfirije*, novoplatonovac iz Tira, ime mu je Malko, a prozvao se Porfirije) **22.3.**

Nam Pythagoras, uti Malchus, qui Porphyrius est, in eius vita scribit, in Chaldæa cum Zabracō versatus est, & eorum [Chaldæorum] dogmata ab eo hausit. (*Naime, Pitagora se, kako Malko, koji je Porfirije, piše u njegovu životopisu, u Kaldeji družio sa Zabracom i od njega primio njihove [kaldejske] nauke.*) → Chaldæa, Chaldæi, Malchus, Pythagoras, Zabracus **22.3-4.**

Prisci homines (*drevni ljudi*) **1.2.**

Admirando, sunt contemplati. (*Diveći se, razmišljali su.*) **1.2.**

Conspecta, sunt admirati. (*Promotrivši, divili su se.*) **1.2.**

Contemplando [prisci homines], sunt philosophati. (*Razmišljajući [drevni ljudi], filozofirali su.*) → Philosophari **1.2-3.**

Proclus (*Proklo*, *Proklo Likijac*, novoplatonovac iz Konstantinopola) **19.3; 20.2; 22.2; 22.3(3x).**

Alio item loco [scripsit]. (*Također na drugom mjestu [napisao je].*) **22.3.**

Alio quoque [scripsit]. (*I na drugom mjestu [napisao je].*) **22.3.**

commentariis suis in Timæum, in hæc verba scripsit [Proclus]: “Et sane Assyriorum quoq; Theologia eadem tradit, a Deo revelata.” (*u svom komentaru Timeja napisao je [Proklo] ove riječi: “Doista, isto naučava i bogoslovlje Asiraca od Boga objavljeno.”*) → Assyrii, Theologia **22.2-3.**

[Proclus refert] “ego sum persuasus.” ([Proklo govori] “*ja sam uvjeren.*”) **22.3.**

eius verba, (*njegove riječi.*) **19.3.**

intelligit, (*razumijeva.*) **22.3.**

Loco alio iterum [scripsit]. (*Ponovo na drugom mjestu [napisao je].*) **22.3.**

Scribit item. (*Također piše.*) **22.3.**

Psellus, Michael (*Psel*, *Mihael*, novoplatonovac iz Konstantinopola) **22.3.**

Pythagoras (*Pitagora*, filozof sa Sama) **22.3.**

Nam Pythagoras, uti Malchus, qui Porphyrius est, in eius vita scribit, in Chaldæa cum Zabracō versatus est, & eorum [Chaldæorum] dogmata ab eo hausit. (*Naime, Pitagora se, kako Malko, koji je Porfirije, piše u njegovu životopisu, u Kaldeji družio sa Zabracom i od njega primio njihove [kaldejske] nauke.*) → Chaldæa, Chaldæi, Malchus, Porphyrius, Zabracus **22.3-4.**

R

Recentes (*novi*)

Cur non a tota lucis latitudine dicuntur [veterum recentiumq; non pauci] emicare [radii]? (*Zašto ne kažu [neki od starih i novih] da prosijevaju [zrake] s cijele površine svjetla?*) → Veteres **6.4.**

Dixere, veterum recentiumq; non pauci, (*Neki od starih i novih rekoše.*) → Veteres **6.4.**

S

Sapientes (*mudraci*)

apud Orpheum Græcorum sapientum primum, ac summum. (*u Orfeja, prvog i najvećeg od grčkih mudraca.*) → Græci, Orpheus **23.1.**

At mundum finitum esse, sapientibus est iam, & persuasum, & confessum. (*Mudraci pak, i uvjeravaju i vjeruju da je svijet konačan.*) **18.4.**

authoritas magnorum sapientum (*ugled mnogih mudraca*) → Authoritas **2.2.**

- In libris autem Mosis Hebræorum sapientes, quos Cabalistas nominant, archanam quandam sapientiam viderunt. (*U Mojsijevim pak knjigama židovski mudraci, koje nazivaju kabalistima, vide nekakvu tajnu mudrost.*) → Cabalistæ, Hebræi, Moses, Sapientia **23.1.**
sapientum autoritas. (*autoritet mudracā.*) → Autoritas **19.1.**
- Sapientia (*mudrost*)
dogmata hæc in oraculis fuere Zoroastri, primi totius humanæ sapientiæ, vel repertoris, vel doctoris. (*ti su nauci postojali u proročanstvima Zoroastra, prvoga bilo začetnika, bilo naučitelja cjelokupne ljudske mudrosti.*) → Zoroaster **19.2.**
- Ergo & Mosis, & Hebræorum ab eo profectorum archana sapientia, (*Dakle, tajna mudrost, i Mojsija i njegovih sljedbenika Židovā.*) → Hebræi, Moses **23.1.**
- [Proclus scribit] “ex iis [Chaldæis] qui peregrina, divinaq; sunt sapientia imbuti,” ([Proklo piše] “*po onima [Kaldejcima] koji su poučeni onostranom i božanskom mudročću.*”) → Chaldæi **22.3.**
- ex veterum Græcorum sapientia, (*po mudrosti starih Grkā.*) → Græci, Veteres **16.3.**
- In libris autem Mosis Hebræorum sapientes, quos Cabalistas nominant, archanam quandam sapientiam viderunt. (*U Mojsijevim pak knjigama židovski mudraci, koje nazivaju kabalistima, vide nekakvu tajnu mudrost.*) → Cabalistæ, Hebræi, Moses, Sapientes **23.1.**
- In qua [archana sapientia] suprema Deitas, eorum [Cabalistarum] lingua vocatur, Ensoph. (*U njoj [tajnoj mudrosti] se najviše Božanstvo njihovim jezikom [jezikom kabalista] zove Ensoph.*) → Cabalistæ **23.1.**
- Philosophia, studium est sapientiæ. (*Filozofija je prouka mudrosti.*) → Philosophia **1.2.**
- Platonis auditor, eorum librorum author, qui sub Ægyptiæ sapientiæ titulo, circumferuntur; (*Platonov učenik, pisac onih knjiga poznatih pod imenom egipatske mudrosti.*) → Ægyptii, Platonis auditor **20.3.**
- Sapientia, universitatis est cognitio. (*Mudrost je spoznaja sveukupnosti.*) **1.2.**
- Sed quoniam nihil scripsisse videtur Abramus, non potuit eius sapientia ad Græcos pervenire. (*Ali, budući da Abraham, kako se čini, nije ništa napisao, njegova mudrost nije mogla dospjeti Grcima.*) → Abramus, Græci **22.2.**
- Viri hi, quos attulimus, Chaldæorum, Ægyptiorum, Hæbræorum [cor. Hebræorum], Græcorumq; scientissimi, & humanæ totius sapientiæ capita, (*Muževi oni, koje navedosmo, najučeniji od Kaldejaca, Egipćana, Židovā i Grkā te glave cjelokupne ljudske mudrosti.*) → Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi **22.1.**
- Zoroaster vero Chaldæus, & ipse fuit, & Abramo contemporaneus, & Astrologiæ & Magiæ, hoc est sapientiæ primus repertor. (*A Zoroaster je i sâm bio Kaldejac i suvremenik Abrahamov, te uz to začetnik zvjezdoslavlja i magije, to jest mudrosti.*) → Abramus, Astrologia, Chaldæi, Magia, Zoroaster **22.2.**
- Scripotes (*pisci*) **14.2.**
- Simplicius (*Simplicije*, novoplatonovac iz Cilicije) **19.3(2x); 20.2.**
Ait (*Kaže*) **20.3.**
Et inquit, (*I kaže.*) **20.2.**
His annectit deinde hæc alia. (*Tome zatim pridodaje i ovo drugo.*) **19.4.**
Post autem nonnulla etiam hæc adiungit. (*Malo, pak, poslije dodaje i ovo.*) **19.4.**
Quæ prima lux subdit. (*O prvom je svjetlu dodao.*) **20.2.**
subdit (*dodao je*) **20.2.**
- Stoici (*stoici*)
eorum cæcitas (*njihova sljepoća*) **12.4.**

eorum [optidorum, Stoicorum] scientia (njihovo [optikā, Stoikā] znanje) → Optici **12.4.**

Idque non minus cæce aspexit [in Peripato], quàm Stoici, quæ de tenebris affirmarunt. (*I nisu [u peripatetičkoj školi] ništa manje sljeparili nego stoici pri onome što su tvrdili o mraku.*) → Peripatus **13.1.**

Veterum quidam e Porticu philosophorum [Stoicorum] partim dubitarunt, an tenebræ essent visiles, partim etiam negarunt. (*Neki od starih filozofa s trijema [stoikā] dijelom su sumnjali da li je mrak vidljiv, a dijelom su to i nijekali.*) → Philosophi, Veteres **12.4.**

Strato (*Straton*, peripatetičar iz Lampsaka) **4.2.**

Sybilla (*Sibila*, svećenica i proročica iz Delfa) **22.4.**

Symbolus (*Vjerovanje*)

Chorus quoque Apostolorum universus in Symbolo, de Christo cecinit [Deum de Deo, lumen de lumine]. (*Cjelokupni zbor apostolā pjeva o Kristu u Vjerovanju [Bog od Boga, svjetlost od svjetlosti].*) → Apostoli, Christus **23.2.**

lumen, de lumine: (*svjetlost od svjetlosti*;) **23.1.**

T

Thales (*Tales*, grčki filozof, predsokratovac, jonska škola) **16.3.**

Theologi (*bogoslovi*) **19.2(2x); 19.4; 21.4.**

Adiiciamus hisce [Hermeti, Philoni, Platonis auditori, Zoroastri] Eusebii testimonium. Qui de Theologis, Zoroastri ut puto asseclis scribit. (*Dodajmo ovima [Hermesu, Filonu, Platonovu učeniku, Zorastru] svjedočanstvo Euzebija, koji je pisao o bogoslovima, mislim Zoroastrovim sljedbenicima.*) → Eusebius Caesariensis, Hermes Trismegistus, Philo, Platonis auditor, Zoroaster **21.4.**

[Eusebius scribit] “autumant.” ([Eusebije je pisao] “*tvrde.*”) **21.4.**

[Eusebius scribit] “contendunt.” ([Eusebije je pisao] “*tvrde.*”) **21.4.**

[Eusebius scribit] “ponunt.” ([Eusebije je pisao] “*stavljaju.*”) **21.4.**

[Eusebius scribit] “putant.” ([Eusebije je pisao] “*misle.*”) **21.4.**

Sed ante eos [Theologos] Parmenides de eo [empyreo celo] est locutus. (*Prije njih [bogoslova] o njemu [ognjenom nebu] je govorio Parmenid.*) → Parmenides **19.2.**

tradiderunt. (*naučavaju.*) **19.2.**

Theologia (*bogoslovlje*) **21.4.**

[Proclus scripsit] “a Deo tradita Theologia inquit.” ([Proklo je napisao] “*kaže bogoslovlje od Boga predano.*”) **22.3.**

Assyriorum, & Chaldæorum Theologiam, & oracula, (*bogoslovlje i proročanstva Asiraca i Kaldejaca,*) → Assyrii, Chaldæi **22.2.**

commentariis suis in Timæum, in hæc verba scripsit [Proclus]: “Et sane Assyriorum quoq; Theologia eadem tradit, a Deo revelata.” (*u svom komentaru Timeja napisao je [Proklo] ove riječi: “Doista, isto naučava i bogoslovlje Asiraca od Boga objavljeno.”*) → Assyrii, Proclus **22.2-3.**

Theophrastus (*Teofrast*, peripatetičar iz Eresa na Lesbosu)

Theophrasti, Platoniorum nobiliorem omnium. (*po Teofrastu, plemenitijem od svih platonovaca.*) → Platonici **19.2.**

Timæus Locrus (*Timej Lokranin*, pitagorovac iz Lokra) **19.2.**

U

Urinantes, urinatores (*ronioci*) **4.3; 4.4(2x); 7.2.**

V

Varro, M.[arcus Terentius Reatinus] (*Varon, Marko Terencije Reatinski*, rimski književnik, povjesničar, filozof)

Refert equidem D.[ivus] Augustinus, ex M.[arco] Varone, Castorem quendam historicum [De Civitate] Dei li. 21. cap. 8., (*Sveti Augustin, po Marku Varonu, govori o nekom povjesničaru Kastoru [O državi Božjoj, knjiga 21., glava 8.]*) → Augustinus, Castor **2.1.**

Veteres, vetusti (*stari*) **2.2(2x); 3.4; 6.4(2x); 8.4; 15.3; 15.4; 16.3; 20.1.**

atque ad eorum philosophantium, qui in autoritatibus veterum, non obdormierunt, notitiam deducamus. Quò nobiscum per luminis cognitionem, ad patrem luminum, ac primam lucem ascendere; (*pa da o tome obavijestimo one koji filozofiraju, koji ne bijahu zaspali na autoritetima starih, tako da se, preko spoznaje svjetlosti, s nama uzmognu uspeti do oca svjetala i do prvoga svjetla;*) → *Autoritas, Patricius, Philosophantes* **9.1.**

Cur non a tota lucis latitudine dicuntur [veterum recentiumq; non pauci] emicare [radii]? (*Zašto ne kažu [neki od starih i novih] da prosijevaju [zrake] s cijele površine svjetla?*) → *Recentes* **6.4.**

[testimonia] *Divorum ergo hominum veterum*, ([svjedočanstva] *Svetih starih ljudi*.) **23.2.**

Dixere, veterum recentiumq; non pauci, (*Neki od starih i novih rekoše,*) → *Recentes* **6.4.**

Dogma autem hoc vetustissimorum Zoroastreorum Magorum prius fuerat. (*Ranije to bijaše nauk najstarijih Zoroastrovih mâgā.*) → *Magi Zoroastrei, Zoroaster* **16.3.**

Eas [passiones corporum] veteres, & neoterici omnes tum philosophi, tum optici, radiis accidere & cognoverunt & sunt fassi. (*Da one [trpnosti tijelā] pripadaju zrakama, to su spoznali i priznali svi stari i novi, bilo filozofi, bilo svjetloznanci.*) → *Neoterici, Optici, Philosophi* **7.3.**

ex veterum Græecorum sapientia, (*po mudrosti starih Grkā.*) → *Græci, Sapientia* **16.3.**

neque sunt locuti [de diviniore corporibus], neque ipsorum rationes, in his locum habent ullum. (*niti su raspravljali [o božanstvenijim tijelima], niti njihovi dokazi imaju ovdje ikakva značenja.*) **8.4.**

neque veteres, neque neoterici ulli philosophi, aut attentarunt, aut attigerunt; rei lucentissimæ, (*ni stari filozofi, ni nijedan novi, niti su se približili niti dotaknuli najsvjetlije stvari.*) → *Neoterici, Philosophi* **3.2.**

qui inter veteres, (*tkogod od starih,*) **3.1.**

Quod si Philosophi veteres fecissent, nec ignota sensibus, ac mentibus omnibus, Chaos, Homœomerias, Atomus, Materias primas, secundasve, rerum principia statuissent; nec in tantas ipsi dissensiones venissent: neque in abyssum tenebrarum, philosophiam coniecissent. (*Da to stari filozofi bijahu učinili, niti bi tvrdili da su počela stvarî ono što je nepoznato svim osjetilima i umovima: kaos, homeomerije, atomi, prva i druga tvar, niti bi sami bili zapali u tolike nesuglasice, niti bi pak samu filozofiju strovalili u ponor tmine.*) → *Philosophi, Philosophia* **1.3.**

[Orpheus canit] “Ut sermo veterum est,” ([Orfej pjeva] “*Kao što govore stari,*”) **23.1.**

Veterum Græcorum sapientiores (*oni mudriji od starih Grkā*) → *Græci* **16.2.**

Veterum quidam e Porticu philosophorum [Stoicorum] partim dubitarunt, an tenebræ essent visiles, partim etiam negarunt. (*Neki od starih filozofa s trijema [stoikā] dijelom su sumnjali da li je mrak vidljiv, a dijelom su to i nijekali.*) → *Philosophi, Stoici* **12.4.**

vetustissimos illos, rerum contemplatores, Aristoteli nondum addictos, (*oni najstariji proučavatelji stvarî, koji još nisu bili Aristotelovi pristaše,*) → *Aristoteles* **16.4.**

Z

Zabracus (*Zabrak, Asirac, mogući posrednik Zoroastrova nauka Pitagori*)

Nam Pythagoras, uti Malchus, qui Porphyrius est, in eius vita scribit, in Chaldæa cum Zabracō ver-
satus est, & eorum [Chaldæorum] dogmata ab eo hausit. (*Naime, Pitagora se, kako Malko, koji
je Porfirije, piše u njegovu životopisu, u Kaldeji družio sa Zabrakom i od njega primio njihove
[kaldejske] nauke.*) → Chaldæa, Chaldæi, Malchus, Porphyrius, Pythagoras **22.3-4.**

Zoroaster (*Zoroaster*) **19.2; 19.4; 20.2; 20.3; 20.4; 21.3-4; 22.4; 23.1; 23.4.**

Adiciamus hisce [Hermeti, Philoni, Platonis auditori, Zoroastri] Eusebii testimonium. Qui de The-
ologis, Zoroastri ut puto asseclis scribit. (*Dodajmo ovima [Hermesu, Filonu, Platonovu učeniku,
Zorastru] svjedočanstvo Euzebija, koji je pisao o bogoslovima, mislim Zoroastrovim sljedbenicima.*)
→ Eusebius Caesariensis, Hermes Trismegistus, Philo, Platonis auditor, Theologi **21.4.**

[de anima] ait. ([o duši] kaže.) **20.3.**

Ait enim alio oraculo. (*Naime, u drugom proročanstvu kaže.*) **22.4.**

Ait enim oraculo alio. (*Naime, u drugom proročanstvu kaže.*) **20.3.**

Alio loco, patris splendorem dixit. (*Na drugom mjestu rekao je očeva svjetloća.*) **22.4.**

alio oraculo cecinit, (*u drugom je proročanstvu pjevao.*) **22.4.**

Alio quoq; ignem eundem nominavit. (*Na drugom mjestu imenovao je isti oganj.*) **19.3.**

appellat (*naziva*) **19.2.**

dixit, (*rekao je.*) **19.2.**

Dogma autem hoc vetustissimorum Zoroastreorum Magorum prius fuerat. (*Ranije to bijaše nauk
najstarijih Zoroastrovih mâgā.*) → Magi Zoroastrei, Veteres **16.3.**

dogmata hæc in oraculis fuere Zoroastri, primi totius humanæ sapientiæ, vel repertoris, vel doctoris.
(*ti su nauci postojali u proročanstvima Zoroastra, prvoga bilo začetnika, bilo naučitelja cjelokupne
ljudske mudrosti.*) → Sapientia **19.2.**

E quorum [Zoroastreorum Magorum] Oraculis, hæc, quæ a paucis leguntur ob raritatem, huc ad-
scribam. (*Navest ću sad ova od njihovih [Zoroastrovih mâgā] proročanstava, koja se malo čitaju
zbog nedostupnosti.*) → Magi Zoroastrei **16.3.**

ex dogmate Zoroastri (*prema Zoroastrovu nauku*) **21.1(2x).**

Hæc ex oraculis Zoroastri ac Chaldæorum, de empyreo mundo, innumeris philosophantium incognita,
(*Te riječi iz proročanstava Zoroastra i Kaldejaca o ognjenom svijetu, nepoznate su neprojenima
od onih koji filozofiraju.*) → Chaldæi, Philosophantes **19.4.**

Hunc [Zoroastrem] ergo Orpheus designavit potius, quam illum [Abramum]. (*Prije da je Orfej mislio
na ovoga [Zoroastra] nego na onoga [Abrahama].*) → Abramus, Orpheus **22.2.**

Hunc ignem paternum alibi vocavit lucem & lumen, cum canit. (*A taj očinski oganj drugdje naziva
svjetlom i svjetlošću, kad pjeva.*) **22.4.**

inquit, (*kaže.*) **22.4.**

Is oraculo quodam suo cecinit. (*U jednom svom proročanstvu on je pjevao.*) **19.2.**

Iterum vocavit patrem ignem primum. (*Oca je, zatim, nazvao prvim ognjem.*) **22.4.**

[Orpheus canit] “Neq; enim quisquam vidit mortalium, regnatorem. Nisi unigenitus quidam, ortus
tribu supera. Chaldæorum, sciens enim erat [Zoroaster] astrei itineris.” ([Orfej pjeva] “*I nitko od
smrtnika nije vidio vladara, osim onog jednorodenog, poteklog od višeg plemena Kaldejaca, jer
on [Zoroaster] znadijaše putanju zvijezdā.*”) → Chaldæi **22.2.**

Post enim Chaldæum illum [Zoroastrem] ita canit [Orpheus]. (*Poslije onog Kaldejca [Zoroastra] on
[Orfej] ovako pjeva.*) → Chaldæi, Orpheus **23.1.**

præter unum Chaldæum [Zoroastrem]. in cuius notitiam pervenit [Orpheus] ex Astrologia. (*osim
jednog Kaldejca [Zoroastra], za kojega je doznao [Orfej] iz zvjezdoslavlja.*) → Astrologia, Chaldæi,
Orpheus **22.2.**

Quem [Sol] etiá vocat. (*Koje [Sunce] čak naziva.*) **16.3.**

Qui quidem pater dicitur. (*O ocu se kaže.*) 20.4.

Sed quid vetat, utrumq; [Zoroaster et Abramus] uti viri sapientes inter se solent, conversationem habuisse? & hunc [Zoroastrem] ab illo [Abramo] multa de Deo didicisse? quæ Deus Abramo revelaverat? (*Ali što priječi da su jedan i drugi [Zoroaster i Abraham], kao što je običaj među mudrim muževima, međusobno razgovarali, te da je ovaj [Zoroaster] od njega [Abrahama] naučio mnogo o Bogu što je Bog otkrio Abrahamu?*) → Abramus 22.2.

Solem quoq; ignem esse voluit, dum canit. (*Htio je i da je Sunce oganj, kad pjeva.*) 16.3.

ut oracula cecinerunt, (*kao što su proročanstva opjevala,*) 17.4.

voluminum multa millia scripsisse fertur. (*govori se da je napisao više tisuća knjiga.*) 22.2.

Zoroaster vero Chaldæus, & ipse fuit, & Abramo contemporaneus, & Astrologiæ & Magiæ, hoc est sapientiæ primus repertor. (*A Zoroaster je i sâm bio Kaldejac i suvremenik Abrahamov, te uz to začetnik zvjezdoslovlja i magije, to jest mudrosti.*) → Abramus, Astrologia, Chaldæi, Magia, Sapientia 22.2.

Izvor

Panaugia I-X, ff. 1-23, u: Franciscus Patricius, *Nova de universis philosophia* / Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, dvojezično izdanje. Priredio i pogovor napisao Vladimir Filipović. Prijevod s latinskog Tomislav Ladan / *Panaugia, Panarchia, Pampsychia, Pancosmia* XII, XIII, XIV, XXIII-XXXII / i Serafin Hrkač / *Pancosmia*, I-XI, XV-XXII / (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979). Knjige *Panaugije*, I-X, nalaze se na ff. 1-23 prve folijacije.

Napomena

Petrićevi izvori *Panaugije* zabilježeni su u natuknicama koje su u “Kazalo izvora” uvrštene po abecednom redosljedju. U nazivu natuknice sadržani su svi oblici pojedinog imena, nauka ili pojma kojima se Petrić pri spominjanju nekog od svojih izvora *Panaugije* koristio. U nazivu natuknica tako su zapisani i oblici poput, primjerice, “Chaldæi, Chaldej” (*Kaldejci*) i “Hebræi, Iudæi” (*Židovi*).

U svakoj natuknici, koja je prvo uvrštena u svom latinskom izvorniku, a potom i u hrvatskom prijevodu, numeričkim su oznakama zapisane sve pozicije u kojima se Petrić poziva na neko ime, nauk ili pojam. Prva znamenka, masno otisnuta, označuje list. Druga znamenka, koja može poprimiti brojeve vrijednosti od 1 do 4, označuje stupac tako da vrijedi:

- 1 za lijevi stupac na licu dotičnog lista;
- 2 za desni stupac lica dotičnog lista;
- 3 za lijevi stupac na naličju dotičnog lista;
- 4 za desni stupac naličja dotičnog lista.

Kada se neko ime, nauk ili pojam u pojedinom stupcu lista spominje više od jednog puta, broj uz oznaku stupca, a koji je naveden u zagradi, iskazuje čestotu pojavljivanja imena, nauka ili pojma u tom stupcu. Tako, primjerice, oznaka 22.1(3x) označuje da je dotično ime, nauk ili pojam spomenut tri puta u lijevom (prvom) stupcu lica 22. lista.

Kada je Petrić u rečenici imenovao samo jedno ime, nauk ili pojam, u natuknici “Kazala izvora”, odmah uz njezin naziv, istaknuti su tek podaci o listu i stupcu na kojem se dotično ime, nauk ili pojam nalaze. No, kada je Petrić svoje iskaze o pojedinom imenu, nauku ili pojmu u rečenici zapisao služeći se samo zamjenicom, pridjevom ili glagolskim oblikom, u natuknicu “Kazala izvora” uvrštena je bilo čitava rečenica, bilo onaj njezin dio koji je u neposrednoj vezi s dotičnim imenom naukom ili pojmom. Isto tako, cijela rečenica ili njezin dio u “Kazalo izvora” uvršteni su i onda kada je u njima zabilježeno više drugih imena, nauka ili pojmova, pri čemu se u natuknici uz

svaku takvu Petrićevu rečenicu, odnosno njezin dio, nalazi i uputnica na ona imena, nauke ili pojmove koji se u toj rečenici spominju. Hrvatski prijevod teksta latinskog izvornika *Panaugije* otišnut je u kosom pismu.

“Kazalo izvorā” sastavljeno je prema Petrićevu latinskom izvorniku. Na hrvatski se prijevod nije moguće potpuno pouzdano osloniti. Tako je, primjerice, Petrićev izvor *Homerus* pogrešno preveden s *Hermes*, umjesto ispravnog *Homer* (12.1.). Osim toga, u hrvatskom prijevodu izostali su neki od izvora kojima se Petrić u *Panaugiji* poslužio. Kao primjer ističem njegovo pozivanje na Orfeja. Petrićevu rečenicu “Quod autem illi [Ægyptii, Chaldæi, Græci, Hebræi], Dei afflatu sint locuti, Græcorum summus ac vetustissimus Orpheus est attestatus dú canit” (22.1.) Ladan je preveo “Ono o čemu su oni [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi] govorili Bogom nadahnuti, potvrđuje i najviši i najstariji od Grkā kad pjeva”, umjesto “Ono o čemu su oni [Egipćani, Kaldejci, Grci, Židovi] govorili od Boga nadahnuti, potvrđuje Orfej, najviši i najstariji od Grkā kad pjeva”. Naposljetku, raspored teksta u usporednom hrvatskom prijevodu *Panaugije* više se puta ne podudara s izvornikom.

U “Kazalo izvorā” uvršteni su i oni izvori čija su imena, vjerojatno zbog propusta pri tisku, bila pogrešno otisnuta. Na njihove ispravne oblike ukazano je pomoću uputnica (primjerice, *Iamblicus* → *Iamblichus*) ili uglatih zagrada (primjerice, *Hæbræorum* [cor. *Hebræorum*]).

Natuknice poput “*Authoritas*”, “*Philosophari*”, “*Philosophia*” i “*Sapientia*” u “Kazalo izvorā” uvrštene su zato jer na jednom mjestu objedinjavaju odrednice važne za tumačenje Petrićeva pristupa, kao što nam i omogućavaju još potpuniji uvid u Petrićevu upotrebu osnovnih filozofskih pojmova.

Uz pomoć Fischerova priručnika *Novae Concordantiae Bibliorum sacrorum iuxta Vulgatam versionem critice editam* (Stuttgart: Frommann-Holzboog, 1977) utvrđena je kolokacija za sve biblijske navode. Dodatni podaci uz pojedine natuknice, otisnuti u uspravnom pismu, priređeni su na temelju Petrićevih iskaza, a dopunjeni su iz sekundarne literature.

Sastavio Davor Balić

PRILOG 2

Čestota Petrićeva pozivanja na izvore u *Panaugiji*

Zoroaster (<i>Zoroaster</i>)	39	Iustinianus Cæsar (<i>car Justinijan</i>)	2
Chaldæi, Chaldej (Kaldejci)	32	Lectores (<i>čitatelji</i>)	2
Veteres, vetusti (<i>stari</i>)	25	Magi Zoroastrei (<i>Zoroastrovi mâgi</i>)	2
Aristoteles (<i>Aristotel</i>)	21	Porphyrius Malchus (<i>Porfirije Malko</i>)	2
Patricius, Franciscus (<i>Petrić, Frane</i>)	20	Pythagoras (<i>Pitagora</i>)	2
Platonis auditor (<i>Platonov učenik</i>)	20	Recentes (<i>novi</i>)	2
Peripatus (<i>peripatetička škola</i>)	19	Symbolus (<i>Vjerovanje</i>)	2
Græci, Gręci, lingua Græca (<i>Grci, grčki jezik</i>)	18	Adrastus Cyzicenus (<i>Adrast iz Cizika</i>)	1
Philosophi (<i>filozofi</i>)	16	Anaxagoras (<i>Anaksagora</i>)	1
Plato (<i>Platon</i>)	16	Anaximenes (<i>Anaksimn</i>)	1
Ioannes Apostolus (<i>apostol Ivan</i>)	14	Asia (<i>Azija</i>)	1
Optici (<i>svjetloznanci</i>)	14	Castor (<i>Kastor</i>)	1
Philo (<i>Filon</i>)	14	Chaldæa (<i>Kaldeja</i>)	1
Proclus (<i>Proklo</i>)	14	Christiani (<i>kršćani</i>)	1
Hebræi, Iudæi (<i>Židovi</i>)	12	Corydon (<i>Koridon</i>)	1
Hermes Trismegistus (<i>Hermes Trismegist</i>)	12	Cyprus (<i>Cipar</i>)	1
Moses (<i>Mojsije</i>)	12	Dalmatia (<i>Dalmacija</i>)	1
Philosophia (<i>filozofija</i>)	12	Daniel propheta (<i>prorok Danijel</i>)	1
Sapientia (<i>mudrost</i>)	12	Dion Neapolita (<i>Dion Napuljac</i>)	1
Theologi (<i>bogoslovi</i>)	11	Dionysius (<i>Dionizije, Dionizije Areopagit</i>	
Astrologi (<i>zvjezdoslovci</i>)	10	<i>ili Pseudo-Dionizije</i>)	1
Parmenides (<i>Parmenid</i>)	9	Empedocles (<i>Empedoklo</i>)	1
Simplicius (<i>Simplicije</i>)	9	Eusebius Caesariensis (<i>Euzebije Cezarejski</i>)	1
Ægyptii (<i>Egipćani</i>)	8	Gallia (<i>Francuska</i>)	1
Orpheus (<i>Orfej</i>)	8	Græcia (<i>Grčka</i>)	1
Astronomi (<i>zvjezdoznanci</i>)	7	Heraclitus (<i>Heraklit</i>)	1
Abramus (<i>Abraham</i>)	6	Hispania (<i>Španjolska</i>)	1
Christus (<i>Krist</i>)	5	Homerus (<i>Homer</i>)	1
Latini, lingua Latina (<i>Latini, latinski jezik</i>)	5	Iacobus Apostolus (<i>apostol Jakov</i>)	1
Neoterici (<i>novi</i>)	5	Iamblichus (<i>Jamblih</i>)	1
Philosophantes (<i>oni koji filozofiraju</i>)	5	Interpres (<i>prevoditelj</i>)	1
Sapientes (<i>mudraci</i>)	5	Italia (<i>Italija</i>)	1
Prisci homines (<i>drevni ljudi</i>)	4	Lactancius, Lucius Caecilius Firmianus	
Stoici (<i>stoici</i>)	4	(<i>Laktancije, Lucije Cecilije Firmijan</i>)	1
Theologia (<i>bogoslovlje</i>)	4	Magia (<i>magija</i>)	1
Urinantes, urinatores (<i>ronioci</i>)	4	Paulus Apostolus (<i>apostol Pavao</i>)	1
Biblia (<i>Biblija</i>)	3	Petrus Apostolus (<i>apostol Petar</i>)	1
Cabalistæ (<i>kabalisti</i>)	3	Platonici (<i>platonovci</i>)	1
Apollo (<i>Apolon</i>)	2	Pletho, Georgius (<i>Pleton, Georgios Gemistos</i>)	1
Apostoli (<i>apostoli</i>)	2	Plotinus (<i>Plotin</i>)	1
Assyrii (<i>Asirci</i>)	2	Plutarchus (<i>Plutarh</i>)	1
Astrologia (<i>zvjezdoslovlje</i>)	2	Psellus, Michael (<i>Psel, Mihael</i>)	1
Augustinus (<i>Augustin</i>)	2	Scripotes (<i>pisci</i>)	1
Ecclesia (<i>Crkva</i>)	2	Strato (<i>Straton</i>)	1

Sybilla (<i>Sibila</i>)	1	Varro, Marcus Terentius Reatinus (<i>Varon,</i>	
Thales (<i>Tales</i>)	1	<i>Marko Terencije Reatinski</i>)	1
Theophrastus (<i>Teofrast</i>)	1	Zabracus (<i>Zabrak</i>)	1
Timaeus Locrus (<i>Timej Lokranin</i>)	1		

Izvor

Panaugia I-X, ff. 1-23, u: Franciscus Patricius, *Nova de universis philosophia* / Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, dvojezično izdanje. Priredio i pogovor napisao Vladimir Filipović. Prijevod s latinskog Tomislav Ladan / *Panaugia, Panarchia, Pampsychia, Pancosmia* XII, XIII, XIV, XXIII-XXXII / i Serafin Hrkač / *Pancosmia*, I-XI, XV-XXII / (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979). Knjige *Panaugije*, I-X, nalaze se na ff. 1-23 prve folijacije.

Sastavio Davor Balić

PRILOG 3

Abecedar pisaca na koje se Petrić pozvao u *Panaugiji*, ali ih nije naveo u “*Autorum qui hoc Novæ philosophiæ opere citantur catalogus*” za *Nova de universis philosophia*

A

Ægyptii (*Egipćani*)
Assyrii (*Asirci*)
Astrologi (*zvjezdoslovci*)
Astronomi (*zvjezdoznanci*)
Apostoli (*apostoli*)

C

Christiani (*kršćani*)

G

Græci (*Grci*)

I

Iustinianus Cæsar (*car Justinijan*)

L

Latini (*Latini*)

P

Patricius, Franciscus (*Petrić, Frane*)
Peripatus (*peripatetička škola*)
Philosophantes (*oni koji filozofiraju*)
Philosophi (*filozofi*)
Platonici (*platonovci*)
Platonis auditor (*Platonov učenik*)

T

Theologi (*bogoslovi*)

U

Urinantes, urinatores (*ronioci*)

Izvor

“*Autorum qui hoc Novæ philosophiæ opere citantur catalogus*” / “Popis autorā koji se navode u ovoj *Novoj filozofiji*”, u: Franciscus Patricius, *Nova de universis philosophia* / Frane Petrić, *Nova sveopća filozofija*, dvojezično izdanje. Priredio i pogovor napisao Vladimir Filipović. Prijevod s latinskog Tomislav Ladan / *Panaugia, Panarchia, Pampsychia, Pancosmia* XII, XIII, XIV, XXIII-XXXII / i Serafin Hrkač / *Pancosmia*, I-XI, XV-XXII / (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1979). “*Autorum qui hoc Novæ philosophiæ opere citantur catalogus*” nalazi se na neoznačenom listu iza f. 153v druge folijacije.

Napomena

Iako je u naslovu priloga navedeno da je riječ o abecedaru pisaca, zbog potpune informacije o Petrićevim izvorima u prilog je uvršteno i sljedeće:

1. Filozofske i religijske tradicije.

Budući da je Petrić u svoj “Popis pisaca” uvrstio i natuknice “Pythagorei” (*pitagorovci*), “Stoici” (*stoici*), “S.[acra] Biblia” (*sveta Biblija*), “Cabalistae” (*kabalisti*) te “Magi” (*mâgi*), ovaj “Abecedar pisaca” dopunjen je natuknicama koje je izostavio: “Peripatus” (*peripatetička škola*), “Platonici” (*platonovci*), “Apostoli” (*apostoli*) i “Christiani” (*kršćani*).

2. Istraživači u znanstvenim i humanističkim disciplinama.

Zato što je u “Popis pisaca” uvrstio i natuknice “*Mathematici*” (*matematici*) te “*Optici*” (*svjetloznanci*), u ovaj “Abecedar pisaca” uvrštene su natuknice “*Astrologi*” (*zvjezdoslovci*), “*Astronomi*” (*zvjezdoznanci*), “*Philosophantes*” (*oni koji filozofiraju*), “*Philosophi*” (*filozofi*) i “*Theologi*” (*bogoslovi*).

3. Narodi.

U “Popis pisaca” Petrić je uvrstio natuknice “*Chaldæi*” (*Kaldejci*) i “*Hebr[a]ei*” (*Židovi*). U ovaj “Abecedar pisaca” zato su dodane na-

tuknice “Ægyptii” (*Egipcani*), “Assyrii” (*Asirci*),
“Græci” (*Grci*) i “Latini” (*Latini*).

4. Zanimanja.

Zbog Petrićeve odluke da u “Popis pisaca”
uvrsti i natuknicu “Piloti duo anonymi” (*dvojica*

anonimnih pilota), u ovaj “Abecedar pisaca”
uvrštena je natuknica “Urinantes, urinatores”
(*ronioci*).

Sastavio Davor Balić

Summary

The Sources of Petrić's Panaugia

Key words: Frane Petrić, *Nova de universis philosophia*, *Panaugia*, Zoroaster, the Chaldeans, Aristotle.

In *Panaugia*, the first part of his work *Nova de universis philosophia*, Frane Petrić (Franciscus Patricius, 1529-1597) made reference to 92 different sources. In his doctrine on light and illumination Petrić mainly relied on Zoroaster's prophecies as well as on the wisdom, speeches and traditions of the Chaldeans, particularly appreciating Zoroaster's reflexions on conflagrating world (*de empyreo mundo*). In contrast to this, Aristotle's doctrine on light and illumination, together with his entire philosophy, was continually and fervently criticized by Petrić. He agreed only with the Aristotle's doctrine on the nature of stars, heaven and aether.

Besides, *Panaugia* is a valuable source of information on Petrić's biography and bibliography. While writing *Panaugia* Petrić made a note of his age, on his trips to Dalmatia, Greece, Asia, Italy, France and Spain as well as a note of his stay on the island of Cyprus. Among the bibliographic data, Petrić emphasized only one of his works *Philosophiae de rerum natura libri II. priores* (1587) together with some bibliographic information on some works of Aristotle, Augustine, Eusebius of Caesarea, Hermes Trismegistus, Plato, Plato's disciple (*Platonis auditor*) and Proclus.

The authors' names that he had made reference to in *Panaugia* were mainly included in the alphabetical list “Autorum qui hoc *Novæ philosophiæ* opere citantur catalogus”. Nevertheless, seventeen sources in *Panaugia* were not included in his “List of Authors”, among which there are three authors, philosophic and religious traditions, scholars in science and humanities, peoples or professions.